

ԵՐԵՄԻԱ Ս. ՔԷՀԵԱՆԱՆ

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՏՐԱՄԱ

ՋՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

YANKEE PRESS

ԼՕՍ ԱՆՃԵԼԸՍ, ՔԱԼԻՖ.

1926

ԵՐԵՄԻԱ Ս. ՔԷՀԵԱԵԱՆ

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՉՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

*Ընտանեկան, Ընկերային, Սիրային
և Բարոյական*

ԱՌՆՈՒԱԾ 1914—19-ի ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Պատկերազարդ

YANKEE PRESS

1926

ԶՕՆ

ԿԸ ԶՕՆԵՄ ԲՈՒՈՐ ԱՆՈՆՅ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՎԱՐԱՆ ԻՆԿԱՆ
ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅԲԱՐԻՆ ՄԷՋ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

Դուք պաշտելիներ իմ, մընացիք անբաղ,
Բայց, նընջեցէք միշտ անխըռով ու անվախ,
Քանզի ուշ կամ կանուխ ձեր շիրիմներուն
Վըրայ պիտ' հաստատուի Հայ գահը սիրուն...

Եւ, նընջեցէք դուք, միշտ նընջեցէք խաղաղ,
Զի ուխտով պիտի գամ ձեզի անյապաղ,
Ձեր անիւնին հետ կեանքս ալ վրիժառու
Հայրենիքիս ազատութեան գոհելու...

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ի շոյս ընծայելով կը յանձնե՛կ՝ զայն ամերիկահայութեան թարգման հանդիսանալու համար Հայ ճգնաժամային տարիներու ընթացքին մեր քոյր ու եղբայրներու այն ահաւոր պայտաքներուն, որոնք մըղուեցան ռազմադաշտէն սկսելով մինչեւ թրքական հարեմներու մէջ:

Այս առթիւ պարտք կը սեպե՛կ յայտարարել՝ թէ բնաւ յաւակնութիւն չունի՛կ իբրեւ «հեղինակ» պարծենալու այս թատերգութեան, որ Հայ քաջարի ժողովուրդը ինք իր տոկուն և կարագիրով կերտած է ի գին անասանման զոհողութիւններու, և կը գոհանա՛կ միայն, դիմֆերն ու դեպֆերը ներշնչումներու տակ իրարու միացնելու համետ աշխատութեամբ: Եւ այս իրողութեան առջեւ յուսալից ե՛կ, որ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ պիտի գրաւէ իր արժանի տեղը Հայ բեմին վրայ:

ՀԵՂԻՆԱԿ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԹՈՐՈՍ,	Ազնուական հայ մը, 60 տարեկան	
ԹԱԳՈՒՀԻ,	Թորոսին կինը, 55 տարեկան	
ՊԵՐՃ,	Թորոսին որդին, որ զինուոր է	
ԶԱՐԵՀ,	Թորոսին որդին, 17 տարեկան	
ՊԵՐՃՈՒՀԻ,	Թորոսին դուստրը, 10 տարեկան	
ԱԼԻՍ,	Պերնին նեանածը	
ԶԱՊԷԼ,	Զարեհին հասակակից	
ԳԵՂԱՄ, } ՎԱՀԷ, }	Պերնին ընկերները տարիքով մեծ	
ՀԱՅՐԻԿ,		Որբամոցի մը հայրիկը, 60 տարեկան
ԶԷՔԻ,	Թուրք տղայ մը, որ Թորոսին հովիւն է	
ՀԱՍԱՆ,	Ոստիկան մը	
ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ, } ՄՈՒԽԹԱՐ, } ՄԱՀՄՈՒՏ, }	Թուրք տէրէ-պէյիներ	
ՕՄԱՐ,		Մուխթարին ծառան
ԳԵԱՄԻԼ, } ՍԻԼԷՅՄԱՆ, }		Մուխթարին եւ Մահմուտին մարդիքը
ՃԱՅԷՐ,	Ժանտարմա մը	
Ա. ԵՐ. ԶԱՅՆԵՐ,	Թուրք զինուորականներ, դուրսէն	

ԾԱՆՕԹ.— Տարիքները կը ներկայացնեն 1915-ի թուականը բացի ՀԱՅՐԻԿ-էն, որունն է 1919-ի տարիքը:

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՆԱԽԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ե՛լի կ'ունենայ առանց տեսարանի բացման վարագոյրին առջեւ: Ժամանակը 1914-ի աշունը եւ առաւօտեան լուսաբացին: Մութին աստիճանաբար բարձումով Պերնն ու Ալիսը կը տեսնուին ինչպէս իրար: Պերն իր գինուորական պիտոյքները կ'ունակին մամբոյրի մը տպաւորութիւնը կը բողբոջուի:

Հետուէն գինուորական փողի խօս ձայներ կը լսուին:

Պերն.— (Սիրային յուզմունքով) *Ահա ահա՛ կ'ազատուիս, որ ամէն ոք պարտականութեան կը հըրաւիրէ:*

Ալիս.— (Արցունքով) *Ո՛հ, սիրելիս, օրէնքը ամէն բանէ վեր է, սէրս կարող չէ քեզ կեցնել: Այո՛, ժամանակի մը համար իրարմէ պիտի բաժնուինք, բայց, սիրտերնիս երբէ՛ք:*

Պերն.— (Ուժգին Ալիսը գրկելով) *Սրբէ՛, այդ դառն արցունքներդ, պաշտելի՛ս: Ժամանակի հոլովումով բազում պիտի ժպտի մեզի անշուշտ, ու կրկին պատեհութիւն պիտի ունենանք զիրար ողջագործելու: (Կը համբուրէ զայն եւ քանի մը քայլ կ'առնէ դէպի ձախ: Ճիշդ այս պահուն աջ կողմէն սրինգի մը մեղեդին կը լսուի, որ կը նուագէ սիրային եղանակ մը: Երկուքն ալ ազդուած՝ գլխիկոր, կ'ունկնդրեն զայն եւ եղանակին վերջանալէն յետոյ Պերն ետ ետ նայելով կը հեռանայ ձախ կողմէն:)*

Ալիս.— (Աչքերը Պերնին ետեւ սեւեռելով, արտասուախառն եւ սիրային ուժգին արտայայտութեամբ) *Ո՛հ, Պերն, միշտ պիտի սիրեմ քեզ... Միշտ պիտի սպասեմ... Մինչեւ գերեզման... (Կամաց քայլերով կը հեռանայ աջ կողմէն:)*

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԹՈՐՈՍ ԵՆ ԶԱՐԵՀ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը բացուի Թորոսին սենեակներէն մէկուն մէջ. համեստ կերպով կահաւորուած ու գարդարուած: Թորոս նստած է սեղանին ճով, ընկնուած գլխիկոր. իսկ Զարեհ՝ խիստ յուզուած, կը նայի պատին վրայ կախուած ազգային յայտնի դէմքերու պատկերներուն:

Ժամանակը 1915-ի ամբան սկիզբն է, եւ ատենը իրիկուն:

ԹՈՐՈՍ.— (Շտկուելով) *Զարեհ, տղաս, այս իրիկուն քեզ բողբոջիքն փոխուած կը տեսնեմ. գիտեմ, շատ յուզուած ես, բայց աչք բոլոր հոգերդ ինձ ձգելով մայրդ եւ քոյրդ մխիթարելու էիր: Ես կ'ակնկալէի, որ այս սեւ ու տազնասպալից օրերուն մեղի օրինակ հանդիսանայիր քու քաջութեանդ, եւ մեզ խրախուսէիր շարունակ: Որդիս, չես գիտեր թէ ի՞նչ սեւ բաղդ կը շրջի մեր ցաւոտ գլխուն վրայ:*

ԶԱՐԵՀ.— *Այո՛, հայրիկ, որոշ է թէ այս գիշեր չլուսցած այդ անիծեալ բաղդին պիտի մատնուինք: Չեմ գիտեր, թէ ի՞նչպէս կարելի է մխիթարել այն խեղճերը, որոնք եւս կ'զգան բաժակին դառնութիւնը: Եւ դուն, հայրիկ, որ գիտ այս վիճակին մէջ՝ կը տեսնես, գիտցի՛ր պարտականութիւնն է, որ կոչ կ'ընէ ինձի վաղուան գոյութեան պայքարը մղե-*

«ՍՊԱՍՈՒՄԸ».—Միշտ պիտի սպասեմ... (Էջ 7)

լու: Դուն եւ մայրիկս Հագիւ կրնաք տոկալ ու զձեզ դուրս Հանել այս օրհնեալ տան շէմքէն, իսկ խեղճ Պերճուհին օգնութեան կը կարօտի ու չի կրնար քայլ մը իսկ առնել, ինքնիրեն, անապատի տաք աւաղներուն վրայէն: Հայրիկ, ջուր աղաղակող բերաններուն ո՞վ ուժաց մը ջուր պիտի Հասցնէ ծով տանջանքները մեղմացնելու Համար: Ձեր յոգնած պահուն ո՞վ ձեր թեւերէն մտած՝ ձեզ պիտի առաջնորդէ անդութներուն Հարուածներէն ու կանխաՀաս մաՀէն վերկելու Համար: Ըսէ՛, Հայրիկ, խնդրեմ ըսէ՛, ո՞վ... եթէ ոչ ես, եւ դուն զիս կը խրատես որ այս բոլոր Հոգերը քեզի ձգելով անՀոգ մնամ: Հայրիկ, ես ո՛չ վախկոտ եմ, ո՛չ ալ պարտականութենէ խուսափող:

ԹՈՐՈՍ.— Այո՛, տղաս, Աստուած ոյժ պարգեւէ:

ՁԱՐԵ Հ.— Դուն Հայրիկ, մինչեւ այսօր քու պարտականութիւնդ լիովի կատարած ես մեզ Հանդէպ, ու ասկէ վերջ այդ նուիրականութիւնը ինձ փոխանցուած է բոլոր պատասխանատուութեամբը: Ես աչսպէս կ'զգամ եւ այդ Հոգերն էին, որոնք զիս ճաչէս զրկելով այս անբաղձալի վիճակին մատնեցին: Հայրիկ, թէ որ մեծ եղբայրս, Պերճը մեզի Հետ եղած ըլլար, բնականաբար այդ պարտականութեանց նախապատուութիւնը իրեն պատկանելով դուցէ այդ մասին անփոյթ եղած ըլլայի, բայց, իրեն զինուորագրուելէն վերջ՝ մեզ այս կերպով անապատներուն մէջ կ'ուզեն փճացնել:

ԹՈՐՈՍ.— (Ինքնիրեն) Ի՞նչ ասպետական զգացումներ, Աստուած իմ:

ՁԱՐԵ Հ.— Հայրի՛կ, այդ չէ՛ դեռ բոլորը, եթէ պատահի որ մեզ ալ մեր նախորդներուն պէս այրերը կիներէն զատելով տարբեր ուղղութեամբ քշեն, կամ աւելի ճիշդը՝ տեղն ու տեղին ջարդեն մեզ, ծերունի մայրս ու մատաղ քոյրս ո՞ւր պիտի մնան, եթէ ոչ

Հրէշներուն ոտքին տակը... (Յուսահատ կ'իյնայ աքոռին վրայ):

ԹՈՐՈՍ.— (Ձեռքը Ջարեհին գլխուն դնելով) *Շա՛տ ապրիս, անգին զաւակս, Տէրը քեզ օրհնէ՛ եւ կամք ու կորով պարգեւելով թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ, եւ անսասան մնաս:*

ՋԱՐԵՀ.— (Յանկարծ վեր ցառփելով ինքնիրեն) *Թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ... ես հօրս օրհնութիւնը միշտ առեր ու վայելեր էի, բայց այս վերջինը բոլորովին տարբեր էր, որ իր անուշ լեզուով թոթովեց: (Ձեռքը նակտին մտածելով) Թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ... Այո՛, կը յուսամ հօրս այս օրհնութիւնն ալ պիտի վայելեմ: (Կը ֆառուի անկիւն մը եւ մտազբաղ կը նստի):*

ԹՈՐՈՍ.— (Հետո նայելով դէպի Ջարեհ) *Դուն, բարի զաւակս, շատ պիտի ապրիս եւ երջանիկ օրեր տեսնելով այս բոլոր տանջանքները պիտի մոռնաս: Երանի՛ քեզի, ազնիւ զաւակս:*

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԹԱԳՈՒՀԻ

Թագուհի ներս կը մտնէ ծանր եւ մտատանջ:

ԹՈՐՈՍ.— Ո՞ւր է պզտիկը, Թագուհի, կը յուսամ հանգստացաւ:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Այո՛, վերջապէս կրցաւ քնանալ, անմեղը դէպքերէն աշնքան ազդուած էր, որ նոյն իսկ քունին մէջ կը դողար տարօրինակ ցնցումներով:

ԹՈՐՈՍ.— Խե՛ղճ դառնուկս, ծաղիկ հասակիդ մէջ ահն ու սարսափը քեզի ընկեր...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Թորոս, նախախնամութիւնը ի՛նչ առաքինի որդի մը պարգեւած է մեզի, կարծես պահ մը մոռցնել կուտար կանխահաս բոլոր հոգերը. դուռը

կանգնած մտիկ կ'ընէի իր խօսքերուն: Ձարեհս շատ բարի է, Աստուած պահէ ու պաշտպանէ զինքը:

ԹՈՐՈՍ.— Ամէն:

ՁԱՐԵՀ.— (Ոտք ելած ծնողաց կը մօտեցայ, որոնք սեղանին քով նստած են, եւ երկուքին միջեւ նստելով քեւերը վրանին կը պարզէ եւ փոխն ի փոխ գրքոս երեսնին նայելէ վերջ) Հայրի՛կ, այս վերջին ժամուն կարգ մը Հարցումներ ունիմ քեզի ընելիք, որոնցմէ առաջինը՝ կ'ուզեմ քեզմէ Հասկնալ՝ թէ իբրաւ սէ՞ռք է որ մենք կամաւոր կերպով թշնամիին Հրամանին Հպատակինք:

ԹՈՐՈՍ.— Ի՞նչ կրնանք ընել, զաւակս, Հպատակիլը կատարեալ փորձութիւն մըն է, իսկ ընդդիմութիւնը մահ ըսել է, ինչպէս որ նմոյշները տեսանք ոչինչ դէպքերով. Հետեւաբար մեզ կը մնայ երկու շարեաց փոքրագոյնը ընտրել:

ՁԱՐԵՀ.— Բայց, Հայրիկ...

Գուրսէն աղիողորմ ձայններ կը լսուին:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Աստուած իմ, ի՞նչ են այս աղազակները:

Ձայնները կը լռեն:

ՁԱՐԵՀ.— (Պատուհանին առջեւ վազելով) Մայրի՛կ, դուրսը լուրթիւն կը տիրէ: (Տեղը կուգայ):

ԹՈՐՈՍ.— Շատ կասկածոտ չըլլանք:

ՁԱՐԵՀ.— Հայրիկ, Հարցումս չմոռնանք:

Հեռուէն կանացի մարած ձայներ կը լսուին:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Գիւտերանցով ներս կը վազէ արսափահար պռռալով) Մայրի՛կ, մայրի՛կ, Ալիսը, Ալիսը... կը վախնամ...

ԶԱՐԵՀ.— (Անմիջապէս Պերնուհին գրկելով) Ի՞նչ տեսար, Պերճուհի, միթէ՞ք երազ էր տեսածդ, մի՛ վախնար, տես գիրկս ես: (Քոյրը վար դնելով պատուեան կը վազէ, եւ վայրկեան մը սուր նայելէ յետոյ՝ դիւտեարի պէս) Ո՛հ, անպաշտպան աղջիկ... դժբա՛ղդ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Ի՞նչ է պատահածը, Զարեհ:

Զայնը կը շարունակուի:

ԹՈՐՈՍ.— Ուսկից է այդ թախծոտ ձայնը, Զարեհ:

ԶԱՐԵՀ.— Մեզմէ զատ բոլորն ալ փողոցները թափուած են արդէն:

ԹՈՐՈՍ.— Բայց, այդ կանացի ձայնը ի՞նչ է, որ սիրտս կը տաղէ:

ԶԱՐԵՀ.— Ալիսը, հայրի՛կ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Ալիսը՞...

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Մօրը փաթթուելով) Այո՛, մայրի՛կ:

ԶԱՐԵՀ.— (Զեռքը ֆակտին պատուեանէն դուրս նայելով) Այո՛, Ալիսը... Մուհամմէտ Պէյը իր սենեակն է... խեղճը քաջարար ինքզինք կը պաշտպանէ զազանին դէմ, բայց, մինչեւ ե՛րբ... (Յանկարծ ցնցուելով) Ահա՛ դաշոյնս, որ մանկութենէս ի վեր պահեր եմ յարմար առիթով դորժածելու համար, այս է մինակ ժամանակը, եւ ա՛յս է պատեհութիւնը. պէտք է խեղճ աղջիկը ազատել զազանին ճիրաններէն. անգամ մը դաշոյնս իր սիրտը մխելէ վերջ, ա՛լ մահս հող չէ բնաւ: (Ոտքերը գետին զարնելով քաջաբար) Ալ ինչո՞ւ ապրիլ, ա՛լ ինչո՞ւ կուրօրէն բաղդին յանձնուիլ: (Դառոյնը մերկացուցած դուրս կը խոյանայ, դրան մէջ ուստիկան մը կանգնած կը գտնէ):

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՆ ՀԱՍԱՆ

ՀԱՍԱՆ.— (Ատրեանակը Զարեհին կուրծքին դրնելով) Ի՞նչ է պատահած, դրացի, ո՞ւր կը վազես, այդպէս դաշոյնդ մերկացուցած, եթէ անդէն եղած ըլլայի բնականաբար առաջին անգամ զիս պիտի ըստաննէի՞ր տեղնի տեղին:

ԶԱՐԵՀ.— Քաւ լիցի, տէր իմ, պարտականութեան վրայ եղող պաշտօնեաներուն միշտ յարզանք ունիմ: (Դաշոյնը կը նետէ մէկ կողմ):

ՀԱՍԱՆ.— Բայց, ի՞նչ էր նպատակդ, կեալուրի ձազ, ըսէ՛, շուտ ըսէ՛... Զե՞ս գիտեր որ այդ դարը անցեր եւ սուրն ու զէնքը Մարգարէին հաւատացեալներուն մինակ սեփականութիւն է դարձեր: (Խալազանովը կը փորձէ գարնել):

ԶԱՐԵՀ.— (Վրէժխնդրական նայուածքով մը լուռ կը մնայ):

ՀԱՍԱՆ.— Դուն քու լռութիւնդ պաշէ: (Զեռքերը ետին կապելէ վերջ) Այս էր քու ուզածդ. դուն ազատ օդ շնչելու արժանի չես, դնա՛, ճաթիւր այդ ամուր կտպին տակ: (Նախատիւնով ոտքի հարուած մը կուտայ):

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Զարե՛հ, հոգւոյս հատորը...

ԹՈՐՈՍ.— Որդի՛ս...

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Լալով) Եղբա՛յր...

(Բոլորը սարսափի եմ մատնուած):

ՀԱՍԱՆ.— Կարծես լաց ու կոծ լսելու եկած եմ, շուտ ըրէ՛ք, այս վայրկեանիս ձեր տունն ու տեղը պիտի ձգէք անգամ մըն ալ չի վերադառնալու պայմանով: Երկար չեմ կրնար սպասել, արդէն շատ ուշ է:

ԶԱՐԵՀ.— Մայրի՛կ, եկուր կարօտս առնեմ վեր-

ջին անգամ, դիտե՛՛մ, այս կապերէս չպիտի ազատիմ
առանց հրաշքի: Ո՛հ, խեղճ Պերճուհի... Հայրի՛կ.:

ՀԱՍԱՆ.— Սա անպիտանը տե՛ս, ինք իր վիճա-
կէն ու ի՛նչ բազդի ենթարկուելէն անտեղեակ՝ տա-
կաւին Հայր-ձայր կ'աղերսէ: Ա՛լ մոռցիր. Հայր,
ձայր բառերը, եւ դուն քու մեղքիդ վրայ լաց:

ԶԱՐԵՀ.— (Ատելուքեամբ լեցուած) Հոգ չէ՛ թէ
ի՞նչ է իմ մեղքս. ես Հայր-ձայր կանչելէ չպիտի
զաղրիմ մինչեւ վերջ:

ԹՈՐՈՍ.— (Ծրարներ կապելով զբաղուած:)

ՀԱՍԱՆ.— Այս ծանր շղթային ներքեւն ա՛լ Հայ-
կական ցնդած մտայնութեա՞ն վրայ...

ԶԱՐԵՀ.— (Ընդմիջելով) Քու ժանդ շղթայիդ
ծանրութիւնը չի կրնար Հայ ողին ընկճել:

ՀԱՍԱՆ.— Մինչեւ ե՞րբ:

ԶԱՐԵՀ.— Մինչեւ յաղթանակ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Զարեհին եւ ոստիկանին միջեւ կը
նետուի վիճարանութիւնը դադրեցնելու դիտումով:
Պերճուհի մօրը ետեւէն:)

ՀԱՍԱՆ.— (Տնեցիներուն կը պռոայ) Դեռ ձեզի՞
պիտի սպասեմ. ինչ անհոգ ու սառած կեցած էք,
չո՛ւտ, դո՛ւրս, դո՛ւրս այս տունէն:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Ինքնիրեն) Մեր տունէ՛ն, Աստ-
ուա՛ծ իմ, այս ի՞նչ անգթութիւն...

ԹՈՐՈՍ.— Մէկ բոպէ միայն, էՖէնտի:

ՀԱՍԱՆ.— (Ականջները մատով խցելով) Ա՛լ չեմ
ուզեր լսել. արագ շարժեցէք՝ բարկութեանս չեն-
թարկուած: Խիստ լուրջ դորձ մըն է այս, որ պէտք
է ճշգրիտ կերպով կատարուի:

(Թորոս եւ Թագուհի պատրաստուած ծրարները
կ'առնեն: Պերճուհի մօրը ձեռքէն բռնած կը փակն
դէպի դուռը վտտահար:)

ՀԱՍԱՆ.— (Կատաղաբար անոց ծրարները կը
յափտակէ եւ դէպի ներս նետելով) Պէտք չէ՛ որ այս

տունէն ասեղ մը խակ վերցնէք, այս է վերին հրամանը: (Սուրբ մերկացնելով դուրս կը քեզ զանոնք ազադակներու մէջ):

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԼԻՍ ԱՌԱՆՁԻՆ

ԱԼԻՍ.— (Գիշերանցով հերարձակ ներս կը մտնէ. դէպի պատուհանը վազելով) Այս ի՞նչ անսովոր աղմուկ է ուչ ժամանակ: (Քիչ մը դուրս նայելէ վերջ) Իրօ՞ք այդ հարուածները մարդկային էակներու վրայ կ'իջնեն: (Ձեռքերով անջեքը կը գոցէ): Ո՛հ, չեմ ուզեր այդ տեսարանը տեսնել... այս ի՞նչ բռնութիւն է, ի՞նչ սարսա՛փ: Ի՞նչ բռնազաղթ եւ երկա՛ր կարաւան... (անջեքը դէպի երկինք սեւեռելով) Երկինքի պայծառ աստղեր, ի՞նչպէս կրնաք դիտել այս սրտաճմլիկ տեսարանը առանց այլալեւու. ինչո՞ւ չէք հարուածէր, չէք թափուիր մեր դահիճներու գլխին խորտակելով անոնց ծրագիրները. ինչո՞ւ կը ձգէք, որ մեզ զրկեն մեր օճախներէն, ուր մենք եւ մեր նախնիքը ապրած ենք դարեր շարունակ: (Առաջ գալով՝ սեղանին վրայ դրուած ծաղիկները կը գրկէ մեղմօրէն): Ո՛հ, անբիծ ծաղիկներ, եթէ երբէք բազղը չունենամ վերադառնալու, դուք վկայ եղիք իմ սիրոյս եւ կարօտիս, պատմեցէք վիշտս, եւ իրեն տուէք վիրաւոր սիրտս... (ամապարանով) բայց, կարելի չէ երկար հոս մընալ, աճապարեմ՝ փորձանքի մը չենթարկուած: (արագ դէպի դուռ կը վազէ:)

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (հեւ ի հեւ ներս խուժելով Ալիսին կը հանդիպի դրան մէջ) Վերջապէս...

Ա.Լ.Ս.— (Սարսափահար) Ո՞վ ես դուն:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Անհոգ եղիր, քեզ պիտի ազատեմ ստեղծուած դժոխքէն: Դուն քեզ բաղդաւոր նկատելու ես իմ հովանիիս տակ գտնուելուդ, գիտե՞ս ամբողջ նահանգը իմ հրամանիս ենթակայ է:

Ա.Լ.Ս.— Անծանօթի մը պաշտպանութեան կարօտ չեմ երբէ՛ք, որ բոլորովին կեղծ է:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Բայց իմ պաշտպանութիւնս անկեղծ է քեզի հանդէպ:

Ա.Լ.Ս.— Արեւուն գոյութիւնը ուրանալ կարելի՞ է միթէ: (դուրսի ձայներուն ակնարկելով) Ահաւասի՛կ արդիւնքը. ես ալ անոնցմէ մէկն եմ եւ պէտք է անոնց հետեւիմ (կը ֆալէ դէպի դուռ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Ալիսին քեւեմ քնկելով) Խենթ մի՛ ըլլար, աղջիկ, տես սա փափուկ կազմդ, տաք անապատի աւազներուն մէջ քու մահդ վայրկեանի մը խնդիր է:

Ա.Լ.Ս.— (Քաջաբար դէմը ցցուելով) Ես կը նախընտրեմ այդ պատուաւոր մահը քան թէ մէկ բոպէ իսկ քու այդ աղտոտ դէմքդ տեսնել հոս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Իր կատաղութիւնը հազիւ զբս պաճ) Կը մեղքանամ քեզ. դուն պէտք է գիտնաս, որ ուղղակի սպանդանոց կ'առաջնորդուիք բոլորդ ալ, խելօք եղիր ու նստէ. քեզի ըսելիք ունիմ, եւ վստահ եմ, որ դո՛ւ պիտի մնաս անկէ:

Ա.Լ.Ս.— Մեղքանա՞լ... ատիկա մերկութիւն ծաղրել ըսել է, եւ մանաւանդ, որ ես քեզմէ գութ ալ հայցած չեմ: (Դուրսի ձայներուն ակնարկելով) Թէ որ իրական մարդասէր մըն ես, եւ ամբողջ նահանգը քու հրամանիդ ենթակայ է, ապա այդ փողոցի լացն ու կոծը ի՞նչ է, այդ մանուկներուն աղաղակները ականջներդ չեն խլացնե՞ր, անկեղծութիւնդ (°) յայտնելու համար ինչո՞ւ չես փութար այդ անմեղներու բանակը փրկելու (Խիստ) կորսուի՛ր աս-

կից, եւ զիս իմ ցաւիս Հետ ձգէ, շո՛ւտ, շո՛ւտ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Վնուական) Լսէ՛ զիս, ես Հոս ո՛չ մարդասիրութեան եւ ո՛չ ալ փրկութեան Համար եկած եմ, այլ մասնաւոր գործի մը Համար. պիտի Հպատակի՞ս ինձի:

ԱԼԻՍ.— (Բծախնդիր կերպով) Նոյն իսկ քու կեանքիդ սիրոյն, այդ Հարցումէդ առաջ Հաճիր ինձ յայտնել՝ թէ ո՞վ ես որ այդպէս սեւ վարադուրին եսեւ սքողուած կը մնաս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Շուարած) Ամբողջ նահանգին մէջ չկայ մէկը, որ զիս չճանչնայ: (Պարծախնով) Ես ՄուՀամմէտ պէյն եմ:

ԱԼԻՍ.— (Շանքահար) ՄուՀամմէ՞տ... դո՛ւն անիրաւ ոճրագործ, դուն չէ՞ր որ Հարիւրաւոր խեղճ երիտասարդներ իրենց կեանքին դարնան մէջ կախադանի անարդ մահուան եւ մութ խոնաւ բանտերու անվերջ տանջանքներուն դատապարտեցիր. այդչափը բաւական չե՞ր քու մոլեռանդ կիրքիդ գոՀացում տալու Համար, եւ սա զիշերուայ լուռ մեռելութեան մէջ՝ Հազարաւոր մանուկներ եւ անկարողներ իրենց Հանգիստէն զրկելով՝ այս արգահատելի վիճակին մասնեցիր. տես սա երկայն կարաւանը եւ ամէցիր արարքներէդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Դէպքերէն շատ ազդուած ըսելիքդ չես զիտեր, թէ որ քիչ մը Հանգստանաս եւ ուշաբերես բնականաբար պիտի զղջաս ապշութեանդ վրայ, եթէ արդէն շատ ուշ չըլլայ:

ԱԼԻՍ.— Ես զիտեմ ինչ որ կ'ըսեմ, եւ երբէ՛ք չպիտի զղջամ, անէ՛ծք, անէ՛ծք... միշտ անէ՛ծք ու նախատինք քու սեւ անուանդ եւ դարչելի գոյութեանդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Սուրբ մերկացնելով) Գիտե՞ս նոյն իսկ այս զիշեր քանի Հայերու դիակները դետին փռեցի այս սուրովս. զիտցած ըլլաս, որ այս վայր-

կեանիս քեզի ալ նոյն վիճակին ենթարկելու կարողութիւնը ունիմ, Հնազանդի՛ր ինձ, եւ հրամաններս կէտ առ կէտ գործադրէ, եթէ ոչ...

Ա.Լ.Մ.—(Անվեհեր) Քու սուրդ անկարող է ինձ կամքիդ հպատակեցնելու. ի՞նչ կ'ուզես կնիկ մարդէ մը ի՞նչ կրնամ ընել քեզի. եթէ ուզածդ ոսկի եւ գոհարներ են առ, եւ զիս կամքիս ձգէ, (գարդեղէնները հանելով վրան կը նետէ) իսկ թէ որ նպատակդ սլաւուոյս հետ խաղալ է, այդ ալ քու կործանու՞մդ կը նշանակէ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ա՛լ ձգէ այդ անվերջ խելագարութիւնը, եւ շտապէ ասկից հեռանալ, եթէ կ'ուզես կեանքդ փրկել. ես վստահ էի թէ այս անկեղծ առաջարկս եւ պաշտպանութիւնս սիրով պիտի ընդունէիր:

Ա.Լ.Մ.— Ալ «անկեղծ» ու «պաշտպանութիւն» բառերը մի՛ շահագործեր, երբ դուն իրական հրէշ մը եւ մարդակեր դադան մըն ես:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ալ համբերութիւնս հատաւ, չի պիտի հանդուրժիմ որ վայրկեան մը իսկ կամքիդ վերայ հաստատ մնաս (կը յարձակի):

Ա.Լ.Մ.— (Պաշտպանողական վիճակով) Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր. (կը փորձէ պրծիլ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Անոր հետեւելով) Քու վախճանդ է:

Ա.Լ.Մ.— Գլխուդ սիրոյն մի՛ հետեւիր ինձ, ատելութեանս գոհը պիտի դառնաս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Հասնելով Ալիսին, ակռաները կռնտելով գետին կը նետէ գայն) Ալ չե՞ս ուզեր անձնատուր ըլլալ, չե՞ս ուզեր կամքիս հպատակիլ:

Ա.Լ.Մ.— Մա՛հը միայն կրնայ զիս քու անարդ կամքիդ յանձնել, (արագ վեր երջելով) ես ինքզինքս բաւականաչափ զօրաւոր կ'զգամ տակաւին՝ դադաններու դէմ կեանքս ու պատիւս պաշտպանելու. սա

եղունդներովս պիտի փորեն քու այդ աչքերդ որ մեր աւերակները չկրնաս տեսնել: (Երեսները կը նանկէ):

ՄՈՒ ՀԱՄՄԷՏ.— (Ուժգին յարձակելով) Պիտի սպաննեմ քեզ...

ԱԼԻՍ.— (Անհաւասար կռուէ մը վերջ ուժասպառ իյնալով) Այո՛, պիտի մեռնի՞մ՝ բայց դիւցազնաբար:

ՄՈՒ ՀԱՄՄԷՏ.— (Կռտ) Հա՛, Հա՛, խանը՞մ կ'երեւի խողը կորսնցուցիր վերջապէս:

ԱԼԻՍ.— (Ինկած տեղը խոր շնչառութեամբ կուրծքը ուժգին կ'ելեւեջէ ատելութեան արտայայտութիւնը դէմքին. նոյն միջոցին պատուհանին բարակ վարագոյրին ետեւէն Պերնին դէմքը կը նկարուի անտարժ, ծանր ակնարկը այն կողմ ձգելով սոսկալի ցնցումով մը պատկերը տեսնելով գլուխը վար կ'իյնայ. սքափելով վեր կանգնած դէպի պատուհան կը վազէ պոռալով) Պե՛րճ... Պե՛րճ... (Պերնին դէմքը անհետացած էր արդէն) Երա՛զ, երա՛զ... Ո՛հ, Պերճ, միշտ պիտի սիրեմ քեզ: (Կրած ազդեցութենէն մարած կ'իյնայ):

ՄՈՒ ՀԱՄՄԷՏ.— (Սարսափած գէնքին փարելով չորս կողմ կը նայի, մէկ մը չտեսնելով) Հապա, անշուշտ երազ էր, թշուառական Պերճը ո՞ւր, դուն ո՞ւր. (Բազկերակը բռնելով) մարեր է միայն, այս ալ բաղդաւորութիւն մըն էր, աչքերը տանս մէջ թող բանայ: (Շալկելով կը մեկնի):

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԹՈՐՈՍ, ԹԱԳՈՒՀԻ, ԶԱՐԵՀ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԵՆ ՀԱՍԱՆ

Հասան կատաղաբար ներս կը քեէ Թորոսը, Թագուհին, Պերնուհին եւ Զարեհը կապուած վիճակով:

ՀԱՍԱՆ.— Գիտէ՞ք, Զարեհը առանց հարց ու

փորձի անձիջապէս պիտի կախուի, երբ այսպէս դատարան յանձնեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Հասան պէյ, խղճա զաւկիս եւ ձեզի, մեր մինակ նեցուկն է այս սեւ օրերուն:

ԹՈՐՈՍ.— Ձէ մի՞, որ ամբողջ մեր կեանքի ընթացքին դրացի եղած եւ սիրով ապրած ենք առանց իրարու վնասելու, յիշէ այդ օրերը... Ջարեհս անձեզ է:

ՀԱՍԱՆ.— Այդ օրերը անցեր են եւ կարելի չէ ատոնք նկատի ունենալ: Պէտք է Ջարեհը արդարու-թեան յանձնուի: (Պահ մը լռութիւնէ վերջ) Մինակ կերպով մը կրնաք զինքը կախաղանէն ազատել:

Թորոս Հասանին հետ անկիւն մը քաշուած սակաւութեան կը սկսի, Հասան դժգոհ կերպով քարունակ գլուխը կը քոքուէ: Այս միջոցին Ջարեհը մօրը քեւերուն մէջն է եւ Պերնուհին Ջարեհին փաքքուած:

ՋԱՐԵՀ.— (Մօրը) Ես կը նախընտրեմ կախաղան բարձրանալ, քան թէ թուրքին աղաչել կեանքի մը Համար:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Յած ձայնով) Լռէ, որդիս, քանի մը դաշեկանով կեանքդ կրնանք ազատել:

ԹՈՐՈՍ.— (Քսակը Հասանին ափին դնելով) Այս է բոլոր ունեցածս:

ՀԱՍԱՆ.— Ինչ որ է, այս բաւականաչափ փրկադին մէջէ, բայց ըսածիդ պէս դրացիութեան խնդիր մը կայ. դացէք, աղօթեցէք թագաւորին լոյսին: (Կ'արձակէ Ջարեհը) Եւ աճապարեցէք ժամանակին որոշեալ տեղը գտնուելու, որովհետեւ ասկէ վերջ քաղաքին մէջ տեսնուող ոեւէ Հայ անբացառաբար պիտի դնդակահարուի: (Դուրս):

ՋԱՐԵՀ.— Բռնի վտարուիլ Հայրենիքէն... արդարութի՛ւն, արդարութի՛ւն, ինչո՞ւ չես շանթաւարեւր այս ճիւղները:

ԹՈՐՈՍ.— Քալեցէք, մեր հաւատքին մէջ հաստատ մնանք, հայ ենք եւ հպատակինք մեր ճակատադրին: (Թեւ քեի բռնած կը քալեն դէպի դուռ:)

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԷՔԻ

ԶԷՔԻ.— (Հեւ ի հեւ ծրար մը ուսին վագելով անոնց ետեւէն) Մուհամմէտ պէլին մարդիք եկան եւ դրաւեցին ամէն ինչ, ու ես հազիւ կրցայ այս ծրարս ազատել եւ եկայ որ ձեզի հետ մեկնիմ:

ԹՈՐՈՍ.— Զէ', տղաս չէ', դուն Թուրք ծնած ես եւ չեմ ուզեր որ ձեզի հետ չարչարուիս:

ԶԷՔԻ.— Կ'ուզեմ ձեզի հետ չարչարուիլ քան թէ առանձին մնալ:

ԶԱՐԵՀ.— Զէքի, դուն պէտք չէ որ ձեզի հետ երթաս:

ԶԷՔԻ.— Ո՛հ, առանց ձեզի կեանքը ոչինչ է:

ԶԱՐԵՀ.— Եւ յիշէ, որ Ալիսն ալ Մուհամմէտին կողմէ բռնաբարուած է:

ԶԷՔԻ.— Ալիսը բռնաբարուած է... Ո՛հ, չեմ ուզեր ձեզ այս վիճակով տեսնել: (Հակառակ կողմ կը դառնայ):

Միւսներ կը մեկնին եւ քալածուս ձայներ կը բարունակուին:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՆ ՎԱՀԷ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը ներկայացնէ զինուորական ազտոս վրան մը: Աստ անդամ ցրուած կան բահ ու բրիչ: Գուրսէն մերք ընդ մերք անախորժ ժխորներ եւ ձիերու խխնջիւններ կը լսուին:

Ժամանակը լուսնալու մօտ է եւ արքնցած կը հագուին:

ՊԵՐՃ.— (Յօրանջելով) *Ո՛ւՖ, ո՛ւՖ, Հին օրեր:*
(Կ'երգէ)

*Երկայն դիշեր, տըխուր դիշեր,
Յաւրս շատ է զիս ձի տանջեր.
Երկայն դիշեր, ցաւոտ դիշեր.
Ձիս կը տապկեն ի՞նչ Հին յուշեր:*

*Ձկայ ծընողք, չկայ բոյր ու եզրայր,
Ձկայ տուն, չկայ Հանգիստ ոչ ալ եար.
Հայրենիքէս այսպէս Հեռու
Ինչո՞ւ ծառայել վատերու:*

(Ինքնիրեն տխուր) *Այս ի՞նչ մղձաւանջային
դիշեր մը եւ ի՞նչ տարօրինակ երազ մըն էր, որ ող-
բերգուութիւնով վերջացաւ: (Պայուսակէն պատկեր մը
հանելով յափտակուած պահ մը նայելէ վերջ) Ո՛հ,
պաշտելիս, կը դուշակեմ թէ աննախնթաց նեղու-
թեան մը մէջն ես. տանջանքներդ Հողիս կը շար-
չըրկեն ու կը մաշեն. վայրկեան մը իսկ չպիտի մոռ-
նամ քեզ, վասնզի վատա՛հ եմ որ նոյնն ալ դուն*

կ'ընես: Այո՛, մարմինս հիւժած է, սիրտս ալ խո-
ցոտուած՝ բայց, քանի երակներուս մէջ արիւնը շըր-
ջան կ'ընէ՝ չպիտի դադրիմ սիրելէ: Հոգ չէ թէ լեռ-
ներ ու ձորեր, սարեր ու անտառներ, գետեր ու ծո-
վեր կան մեր միջեւ՝ դարձեալ սիրտս կարօտագին
թեւեր կապած պիտի թռչի դէպի քեզ անդադար:
Սէրը անմեղ է եւ նուիրական, բռնակալները կրնան
զայն կաշկանդել՝ բայց, չեն կրնար մարել ու արդի-
լել:

ԳԵՂԱՄ.— (Նեմարելով անոր յուզմունքը) Պերճ,
ի՞նչ է այդ վիճակդ դարձեալ, քանի երթաս կը նի-
հարնաս. առողջութեանդ հանդէպ ինչո՞ւ այդքան
անսարբեր կը գտնուիս, ինչո՞ւ չես վորձեր քիչ մը
հանդատանալ:

ՊԵՐՃ.— Միթէ կարելի՞ է հանդատանալ, երբ
սիրտս կրակ ինկած ամբողջ էութեանս կ'սպառնայ:

ԳԵՂԱՄ.— Ի՞նչ է, ընկեր, ի՞նչ է ցաւդ, որ
այսչափ երկար պահած ես մեզմէ. ինչո՞ւ չես յայտ-
ներ մեզի:

ՊԵՐՃ.— Այս գիշեր դարձեալ տարօրինակ երազ
մը տեսայ:

ՎԱՀԷ.— (Որ իր կարկտաններով զբաղած էր)
Հա՛, Հա՛, նորէն երա՞զ: Պերճ, պառաներու պէս
միշտ երազ կը տեսնես եւ անոնց մեծ կարեւորութիւն
կուտաս:

ՊԵՐՃ.— Վահէ, խնդրեմ զիս մի՛ մեղադրեր, այս
գիշերուայ երազս անսովոր էր եւ խորհուրդաւոր,
կ'ուզեմ պատմել ձեզի:

ՎԱՀԷ.— (Համակրանքով) Այո՛, Պերճ, պատմէ
որ ժամանակը անցնի:

ՊԵՐՃ.— Բոլոր պարագաներուս մասին պատմած
եմ ձեզի, բայց Ալիսին մասին տակաւին բան մը չէք
գիտեր:

ՎԱՀԷ.— Ո՞վ է Ալիսը:

ՊԵՐՃ.— Այն, որուն սէրս խոստացած եւ սիրտս նուիրած եմ:

ՎԱՀԷ.— (Պերնին ուսին զարնելով) Կեցցե՛ս Պերճ, ասիկայ բոլորովին նորութիւն մըն է մեզի համար:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, մի՛ խենթանար այդպէս վերացական խնդիրներու համար:

ՎԱՀԷ.— Գեղամ, մի՛ վիրաւորեր տղան, լսէ զինքը, խորհէ, որ ատեն մը դուն եւ ես ալ այսպէս երիտասարդ ու սիրոյ խենթեր էինք:

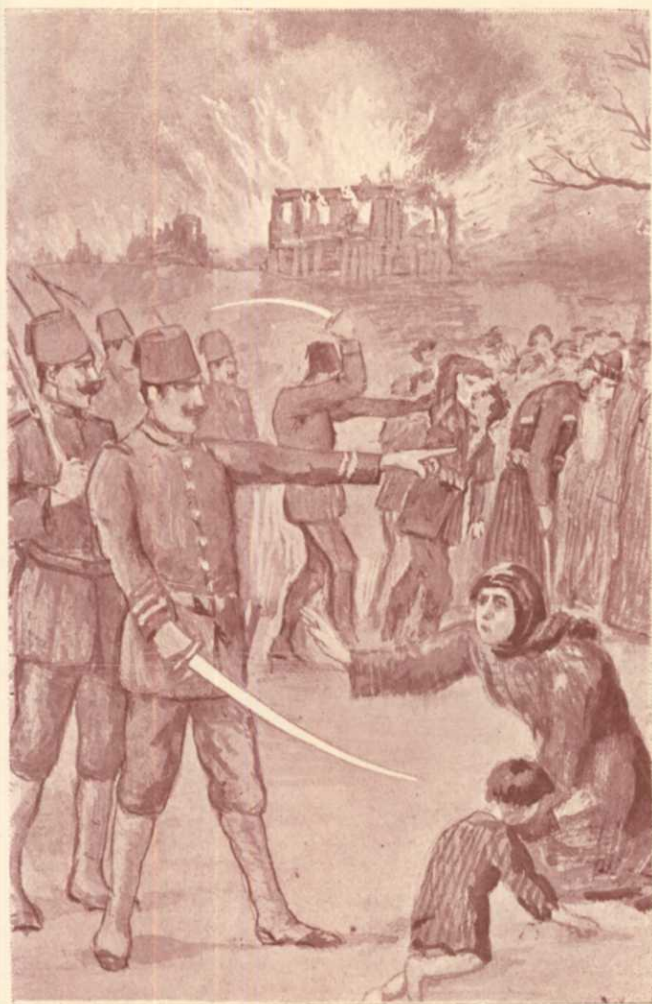
ԳԵՂԱՄ.— Այդ խնդիրներով ձեր ժամանակը երբէք մի՛ վատնէք. զինուոր մարդու մը պարագաները կարելի չէ որ փորձութեան ենթարկուին, քանզի կառավարութիւնը յանձնառու է անոնց ապահովութեան:

ՎԱՀԷ.— Գեղամ, խնդրեմ այդչափ կոյր մի՛ ձեւանար, չես տեսնե՞ր, այս վերջերս Թուրքերուն բերանը որչա՛փ կը հոտի մեզի հանդէպ: Պերճ, օղէն շատ մի ազդուիր, ան իր ուղած ուղղութեամբ կրնայ փչել:

ԳԵՂԱՄ.— Շարունակեցէք ուրեմն (Դրան մէջ կանգնած դուրս կը դիտէ):

ՎԱՀԷ.— Պերճ, շարունակէ, չմոռնանք մեր նիւթը:

ՊԵՐՃ.— Երազիս մէջ մեր տունն էի. Ալիսն ու ես լաւ կերպով զինուած մեր լեռներէն ծաղիկներ քաղելով եղնիկներ եւ ուրիշ որսի կենդանիներ կը հալածէինք: Վերջապէս յաջողեցանք եղնիկ մը ձգել մեր առջեւ ու անտառներուն մէջ հետապնդել զայն. մեր որսը, սակայն, խիստ ճարպիկօրէն լեռնէ լեռ, սարէ սար կ'զբաղեցնէր մեզ, եւ կարծես մէկու մը կ'ապառուիններ, որ պիտի ազատեր զինքը մեր անդադար տեղացոյ գնդակներէն: Այս ընթացքով մեր առջեւ գտանք դահալէժ անցք մը, ուր վերը մինակ եր-

Նկար Լ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ

«ՍԱՐՍԱՓՆԵՐ»

Երկինքի պայծառ աստղեր, ի՞նչպէս կրնա՞ք դիտել
այս սրտանմիկ տեսարանը... (Էջ 15)

կինք կը տեսնուեր՝ իսկ վարը անդունդ մը, ուրկէ մեր որսը մէկ ոստումով անցաւ եւ դիմացի լեռնադաշտէն ջուր խմելով սկսաւ անհող կերպով արածիլ, եւ մենք ալ փորձեցինք այս վտանգաւոր տեղէն անցնիլ ու շարունակել մեր գրօսանքը: Հազիւ մէջտեղն էինք հասեր, երբ մեր որսին փոխարէն դիմացնիս գլխանք ահագին վիշապ մը, որ անդթօրէն իր պոչով սկսաւ մեզ հարուածել անխնայ: Այս սոսկալի վայրին մէջ ոտքի տեղ չունէինք որ կարենայինք մենք դմեզ պաշտպանել, ու ճարահատ իրարու փաթթուած վիշապին անդադար հարուածներուն տակ սկսանք գահավէժ գլտորուիլ անդունդն ի վար: Այս եղեռնական վիճակին մէջ վիշապը գրկէս յափշտակեց Ալիսը, որուն օգնութեան ազադակներուն մէջ արթըննալով ինքզինքս գտայ այս պաղ իրականութեան առջեւ: Վահէ՛, այս երազս խիստ չարագուշակ է:

ՎԱՀԷ.— (Քիչ մը մտածելով) Ո՛չ այնքան, բայց վիշապը թշնամի է, Պերճ:

ԳԵՂԱՄ.— Տղաք, երկու մարդ դուրսը կանգնած մեր մասին կը խօսակցին, լռեցէք տեսնենք ի՞նչ է իրենց պահանջը մեզմէ:

Ուստորութեամբ կ'ունկնդրեմ:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԱՅՆԵՐ

Ա. ԶԱՅՆ.— (Դուրսէն) Ահաւասիկ, Սապրի Պէյ, այս է իրենց վրանը:

Բ. ԶԱՅՆ.— Շատ աղէկ, Ալի չալուշ, չմոռնանք մեր այս առաւօտուայ ծրագիրը, որ գրօսնելու պատուական միջոց մըն է:

ԳԵՂԱՄ.— Հարիւրապետ Սապրի պէյն ու Ալի չալուշն են, սովորականին պէս կը շրջին:

ՎԱՀԷ. — (Զարմացած) Ի՞նչ է արդեօք այս անգամ ծրագրերնին:

ՊԵՐՃ. — Սաղը մեր գլխուն է դարձեալ, տղաք. երանի թէ նպատակնին կանխաւ իմանալինք:

Ա. ՉԱՅՆ. — Բայց, Սապրի պէյ, այդչափը կարելի չէ խաղ կոչել, ատոնք ատօրեայ կատակներ են, որոնք անդադար տեղի կ'ունենան. ուրիշ նորութեան մը նայինք այս անգամ:

Բ. ՉԱՅՆ. — Ի՞նչ նորութիւն կ'ուզես, զանազան պատրուակներով հետերնին կ'իյնանք ու կապիկներու պէս կը խաղցնենք զանոնք. գործի ուչ սկսաք, լաւ չէք գործեր եւ այլն, ըսելով ու օր մըն ալ կ'սպաննենք:

Ա. ՉԱՅՆ. — Ես ատոնք մէջտեղէն վերցնելու համար քանի մը օրէ ի վեր ուրիշ կերպի մը վրայ կը խորհիմ:

Բ. ՉԱՅՆ. — Ի՞նչ կերպ, ըսէ լսենք:

Ա. ՉԱՅՆ. — Ահա՛, ներսը նստած կը խօսակցին առտու կանուխ: Իրենց այս խօսակցութիւնը պատրուակ ընելով պէտք է ամբաստանենք զիրենք պատերազմական ատեանին առջեւ հետեւեալ կերպով. — Թէ անոնք բռնեցինք զաղանի խօսակցութեան մը մէջ, թէ իրենք ուրախ էին մեր արեւելեան նահանգներուն գրաւումովը, Տարտանէլի ու Պաղեստինի յարձակումներովը եւ Միջագետքի լքումովը, եւ այլն. եւ տես թէ անմիջապէս իրենց մեղքը ի՞նչ պէս կախաղանին վրայ սլտի քաւեն:

ՊԵՐՃ. — Տեսէք, ատոնց կանխաւ պատրաստած ծրագրերները իրենց պէս զինուորներուն հանդէպ: Այս առաւօտ մենք պէտք է զիրենք կապիկներու պէս խաղցնենք, որ անգամ մըն ալ մեզի հետ չիյնան:

ՎԱՀԷ. — Պերճ, կրնա՞ս սա վարնոցներուն ցոյց տալ՝ թէ Հայուն հետ իյնողը խաղը կը կորսնցնէ միշտ:

Բ. ՉԱՅՆ.— Ուշ կամ կանուխ ատոնք պիտի ուտենք, բայց ատիկա լաւագոյն կերպն է, անգամ մը փորձենք, վստահ եմ պիտի յաջողինք մեր նպատակին մէջ:

ՊԵՐՃ.— Ընկերներ, կ'ուզեմ այդ յիմարները լրտեսել ու ծրագիրնին լաւ մը հասկնալ, դուք պա՛հ մը սպասեցէք զիս: (Զգոյ՛ց կերպով դուրս կը սահի):

ՎԱՀԷ.— (Հետաքրքրաբար կը նայի ետեւէն):

ԳԵՂԱՄ.— Անօգուտ ժամանակի վատնում:

* * *

ՊԵՐՃ.— (Նոյն զգուշութեամբ ներս մտնելով) Ծրագիրնին շատ որոշ է, մինչեւ իրենց վրանը միեւնոյն խնդրին վրայ կը խօսակցէին, կ'երեւի այս մեր երեքին ներկայութիւնը բանակին մէջ շատ կը թուի իրենց:

ՎԱՀԷ.— Ուրի՞նչ:

ՊԵՐՃ.— Այսչափ, քայլ առ քայլ հետեւեցայ իրենց մինչեւ որ ներս մտան ու նոր եկող լրագիրներուն կապերը քակելով սկսան կարդալ, ձայներնին չէի կրնար լսել եւ վերադարձայ:

ԳԵՂԱՄ.— Տղաք, ալ ձգեցէք սա փուճ խօսակցութիւնը, արդէն լուսնալու վրայ է ժամանակէն առաջ մեր գործին վրայ ըլլանք:

ՎԱՀԷ.— Բայց, Գեղամ, մոռցա՞ր՝ ի՞նչ ստանալական խորհուրդներ կը յղանային մեր պետերը մեզի հանդէպ:

ԳԵՂԱՄ.— Ծիշդ ատոր համար է որ աճապարել կ'ուզեմ: Իբրեւ պարտաճանաչ զինուորներ մեր ճշդապա՛հութեամբն ու շրջահայեցութեամբը պէտք է հակազդենք անոնց սխալներուն, որ պատեհութիւն չունենան մեզ հանդէպ սխալ ծրագիրներ մշակելու:

ՎԱՀԷ.— Ուրեմն, կրնա՞ս պարադա՛յ մը ցոյց տալ ինձ, ուր թերացած ենք մեր պարտականութեանց մէջ՝ ատոնց վատութեան փոխարէն:

ԳԵՂԱՄ.— Չէ, չեմ յիշեր այդ տեսակ պարագայ մը, զխտեմ որ ամէն օր ճշգրտապահութեամբ մեր պարտականութիւնները կատարած ենք, եւ արդէն այդպէս պէտք է ընէ զինուոր մը:

ՊԵՐՃ.— Գեղամ, սիրելի ընկերս, դուն պէտք է սա պարագան ըմբռնես՝ թէ մեր մեծերը մեզ իրրեւ զինուոր չեն ճանչնար, եւ մեր ոտքերը սահեցնելու համար ամէն գետնաքարչ ստորնութեանց կը դիմեն, հետեւաբար մեր հաւատարմութիւնը հիմնովին սըխալ է:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, ես քեզ շատ փոխուած կը տեսնեմ. դուն իրերը տարբեր ակնոցով դիտելով ուզածիդ պէս բացատրել կը ջանաս, որ շիտակ չէ, թէ որ իրենք մեզ անտեղի կերպով ամբաստանեն, մենք ալ իրենց չափ լեզու ունինք, իրողութիւնը պարզելով ամբաստանութիւննին կը չեղոքացնենք ու ամէն բան կը լմննայ: (Պայուսակը ուսին կախելով) Ի՞նչ անտարբեր կերպով թմրած էք. ելէ՛ք, երթանք: (Դէպի դուռ քանի մը քայլ կ'առնէ):

ՎԱՀԷ.— (Նմանապէս պայուսակը ուսին) Շատ աղէկ, երթանք, բայց պաշտպանութեան միջոց մըն ալ խորհելու ենք՝ որովհետեւ անոնց սուտին կը հաւատան ու մեր ճշմարտութեան երբէ՛ք: (Գեղամին կը հետեւի):

ՊԵՐՃ.— Ընկերներ, բոսէ մը սպասեցէք որ մեր մինակ փրկութեան միջոցը յայտնեմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ է Պերճ, անցեալ օրը Ահմէտը ծեծածիդ պէս՝ կընա՞ս, սա Ալի չափուչին հասակին ալ քանի մը հատ չարիել:

ՊԵՐՃ.— Չէ՛, Վահէ, այս անգամ տարբեր չարի ձեռքս:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ տեսակ չարի է այս անգամ:

ՊԵՐՃ.— Կընա՞ս կտրիճ մարդու մը տասը քաջութիւնները համրել:

ԳԵՂԱՄ. — (Սրտնեղած) Շատ ուշ ենք, տղա՛ք:

ՎԱՀԷ. — Ձէ, չեմ կրնար, Պերճ, ի՞նչ են անոնք:

ՊԵՐՃ. — Վա՛հէ, սա ճշմարիտ խօսք մըն է, որ կտրիճ մարդու մը տասը քաջութեան մէկը զարնել, գետին ձգել, իսկ ինն ալ փախչիլ է: Այս անգամ զարնելով չենք կրնար մենք զմեզ ազատել՝ սէտք է շարութենէն խոյս տալ:

ՎԱՀԷ. — (Գէպի մօտ գալով) Պերճ, ահանջիս լաւ չնչեց այդ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ՊԵՐՃ. — Ըսել կ'ուզեմ որ ճիշդ այս վայրկեանիս ձգենք բանակը, եթէ չենք ուզեր զերեզմաննիս մեր ձեռքով փորել:

ՎԱՀԷ. — (Պայուսակը վար նետելով) Ես քու Հեող եմ, Պերճ, որչա՛փ որ ծառայենք՝ նախատինք է մեր բաժինը:

ԳԵՂԱՄ. — Ի՞նչ տկար դատողութեան տէր մարդեր էք:

ՊԵՐՃ. — Ընկերս, այս է իմ վերջնական որոշումս:

ՎԱՀԷ. — Որ հրամայական է:

ԳԵՂԱՄ. — Որ յիմարական է:

ՊԵՐՃ. — Որ կենսական է:

ԳԵՂԱՄ. — Որ դասալքութիւն է:

ՊԵՐՃ. — Որ առաքինութիւն է:

ԳԵՂԱՄ. — Որ այլանդակութիւն է:

ՎԱՀԷ. — Ինչ որ կ'ուզէ ան ըլայ՝ ես կ'ուզեմ Պերճին Հեո մնալ: Շատեր կը բացակային իրենց գործերէն, օր մըն ալ մենք Հետեւինք այն ծոյլերուն օրինակին՝ իրրեւ Հիւանդներ:

ԳԵՂԱՄ. — Վա՛հէ՛, կը տեսնեմ որ Պերճը խաբիսի ձգող նաւու մը սէս անշարժ է. դոնէ երկուքս երթանք, եւ իրիկունը կը խորհրդակցինք մեր ընկելիքին վրայ: Կը յուսամ Պերճն ալ վճռապէս չէ որոշեր անմիջապէս անյայտանալ:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ գիտես՝ թէ ես Պերճին պէս չեմ խորհիր:

ՊԵՐՃ.— Ասկէ վերջ չե՛մ փափաքիր ունէ անպիտանի Հրամանին ենթարկուիլ: Ունէ դէպք չկըրնար որոշուած բեկանել, ես որոշած եմ անձի՛ջապէս բանակը ձգել:

ՎԱՀԷ.— Եւ, մնաց որ արդէն դուրս ելածնուս պէս՝ լարուած թակարդին մէջ պիտի բռնուինք չազատուելու պայմանով: Գեղամ, գործերնիս թուրքերու հետն է, աչքերդ լայն բաց:

ԳԵՂԱՄ.— Բարեկամներս, ասիկա զինուորական կարգապահութիւն չէ, եւ ես ձեր համոզումը գոյացուցած չեմ. ես կ'ուզեմ պարտականութեանս վրայ գտնուիլ. իրիկունը կը տեսնուինք: Մնա՛ք բարով: (Դէպի դուռ կը փախ):

ՊԵՐՃ.— (Դուռին մէջ Գեղամին ձեռքը սեղմելով) Ընկե՛ր, կատակ չէ ըրածս եւ չեմ կրնար քեզ ստիպել որ ինձի հետեւիս. երկաշն ժամանակ իրարու հետ սիրով ապրած ենք: Մնաս բարով, ես պիտի երթամ:

Գ. Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՆՈՅՆԻ ԵՒ ՉԱՅՆԵՐ ԿՐԿԻՆ

Բ. ՉԱՅՆ.— (Դուրսէն Պերնին խօսքը ընդմիջելով) Հա՛, Հա՛, Ալի չավուչ, կը ծրագրէիր զիրենք պատերազմական ատեանին վճռով սպաննել. տես սա թարմ լուրը, ինձմէ հրաման, դնա՛ սպաննէ զիրենք. ես եմ պատասխանատուն:

Ա. ՉԱՅՆ.— Բերանդ պազնեմ, Սապրի պէյ, ի՞նչ է, բարձր կարգա՛ որ լսեմ:

ՊԵՐՃ.— (Տակալին Գեղամին հետ ձեռք ձեռքի դրան մէջէն) Տեսնենք ի՞նչ է եղեր:

Բ. ՉԱՅՆ.— Ահաւասիկ բառ առ բառ.— Կառա-

վարութիւնը հրաման արձակեց ամէն կողմ, Թուրքիոյ հայութիւնը՝ անխնայ ջարդով ու տեղահանութեամբ արմատախիլ ընելու համար: Եւ արդէն կանխաւ պատրաստուած յատակագիծով մը գործի սկսուած ու ստացուած լուրերը խիստ գոհացուցիչ են: Բանակին մէջ իրրեւ զինուոր ծառայող հայերը չեն կրնար այս որոշումէն բացառութիւն կազմել, քանի հայ արիւն կը կրեն իրենց երակներուն մէջ: Հայը միշտ հայ է, եւ մեր ազգային շահը կը պահանջէ անոնց գլուխը ջախջախել՝ քանի պատեհութիւնը մերն է:

Ա. ՉԱՅՆ.— Հա՛, հա՛, ստուգելէ վերջ ազուոր խաղ մը խաղանք իրենց գլխուն, բայց դժբաղդարար ներկայիս մինակ երեք հատ ունինք մեր ձեռքին մէջ:

* * *

ԳԵՂԱՄ.— (Ի՛եպի ներս կը վազէ ու պայուսակը վար նետելով) Արդարեւ, ասիկա խիստ լուրջ խնդիր մըն է, կ'արժէ ուշադրութեամբ նկատողութեան առնել՝ եթէ շատ ուշ չէ արդէն: Արդեօք պզտիկներս ո՞ւր պիտի մնան:

ՊԵՐՃ.— Այս բոլորը կանխաւ գուշակեր էի, բայց այսքան ծայրայեղութիւն չէի կրնար երեւակայել: Չենք կրնար բարութիւն ակնկալել այն ձեռքէն, որ վճռած է մեզ ազգովին փճացնել:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրեմն, ի՞նչ ընելու ենք:

ՎԱՀԷ.— Ես Պերճին հետն եմ միջնէւ մահ:

ԳԵՂԱՄ.— (Խորհելով) Այո՛, Պերճ, իրաւունքը քուկդ է. սխալներս տեսայ: Մերը դասալքութիւն չէ՛՝ այլ առաքինութիւն, պէտք է անմիջապէս բանակը ձգել եւ օր առաջ մեր ընտանիքներուն միանալ՝ միասին տանջուելու եւ միասին մեռնելու համար: Թէ որ մեր պզտիկները մեր օճախներուն մէջ

Հանդատութիւն չպիտի վայելեն ու ամէն իրաւունքներէ զրկուելով թափառական, անօթի եւ ծարաւ անորոշ վայրերու մէջ պիտի կորսուին՝ մեր ծառայութիւնը իրապէս յիմարական է: (Վնուական) Ձեր որոշումին Համամիտ եմ:

ՎԱՀԷ.— Աճապարենք ուրեմն, մեր օձիքները ձեռք չտուած:

ՊԵՐՃ.— Բարեկամներս, խորհեցէք՝ թէ աւելի քան ամսուայ մը խիստ արկածալից ճամբորդութիւն մը ունինք: Այս ընթացքին մահ եւ ամէն ինչ կրնայ պատահիլ, կամովին չեմ ուզեր ձեզի պատճառ ըլլալ՝ բայց ուրախ պիտի ըլլամ՝ եթէ ձեր անկեղծ ընկերակցութենէն չզրկուիմ այս ճամբորդութեանս ընթացքին:

ԳԵՂԱՄ.— Չ'է, չէ', ես Համոզուեր եմ որ այդ է մեր մինակ ելքը: Պէտք է այսօր ճամբայ ելլենք:

ՎԱՀԷ.— Պէտք է որոշումնիս անմիջապէս զործադրենք իբրեւ դաւաճաններ չարգելափակուած: Այս վայրկեանին ազատ ենք եւ պատեհութիւն ունինք, դուցէ յաջորդ վայրկեանը ուշ եղած ըլլայ:

ԳԵՂԱՄ.— Բայց, սակից ի՞նչպէս մեկնելու ենք որ կասկածի տեղի չտանք:

ՊԵՐՃ.— Այդ Հոգը ինձ ձգեցէք, կասկածոտ մի ըլլաք: (Գետնին բահ ու բրիչները վերցուցած ընկերներուն տալով) Առէ՛ք ձեր զործիքները եւ սովորականին պէս անդամ մը սակից դուրս ելլենք: (Իր եւ ընկերներուն պայուսակները ֆովերնին կախելով եւ անոնց հագուստները շտկելով) Հետեւեցէ՛ք ինձի, եւ Հանդիպող սպաները բարեւել մի՛ մոռնաք:

Զինուորական մարտով մը կը մեկնին:

Գ. Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՕՄԱՐ, ՄՈՒԽԹԱՐ ԵՒ ՄԱՀՄՈՒՏ

Տեսարանն է Մուխթար պէյի բնակարանը:

ՕՄԱՐ.— (Ձեռքը գէնֆ ու սուրբը ներս կը մտնէ ու գանոնֆ պատերէն կախելով) Այս ալ այսպէս բացառիկ դար մը եղաւ, օրն ու արեւը հաւատացեալներուն շնորհուելով: Մեր դրացի հացի կարօտ քէօր Պէքիրը՝ այսօր հսկայ հարստութիւններու տիրացած է քովն ի վար սուր մը կախած եւ ուսին նշան մը դրած ըլլալուն համար: Կուզան կոր (աքոռները կը շտկէ) տեսնեմ այսօր իրենց հետ որչա՞փ հարըստութիւն կը բերեն: (Իրան առջեւ երթալով արձանի պէս շփշտակ կը կայնի):

Մուխթար եւ Մահմուտ ձեռքերնին գանազան գոհարեղէններ ներս մտնելով գանոնֆ սեղանին վրայ կը շարեն:

ՕՄԱՐ.— (Խոնարհութիւն կ'ընէ եւ գոհարեղէններուն շիւ շիւ նայելով դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ի՛նչ որ է, այսօր ալ որսերնիս գէշ չէ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Թէեւ օրէ օր կը նուազի՝ բայց հոգ չէ, քանի որ կեալուրներն ալ կը նուազին:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Հազար ապրի թազաւորը, որ այս պատեհութիւնը մեզի շնորհեց:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ի՞նչ սքանչելի հաճոյք մըն է բռնի կողոպտել ու անպատիժ մնալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անպիտաններուն ձեռքէն կարելի չէր նոյն իսկ լուծայ մը առնել, չեմ գիտեր ի՛նչպէս կուտան հիմա այս մանեակները, որոնք հազարներ կ'արժեն:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Եթէ իրենց կամքին մնար բնա-

կանարար չպիտի տային, բայց զիտեն, որ այս սուրերը մեր քուլնիվար ցոյցի համար կախած չենք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Սուրը շոյելով) Օրհնեալ առարկայ, Մարգարէին մինակ աւանդը: (Պահ մը լուռ ու մտածկոտ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Մուխթար պէյ, ի՞նչ կը մտածես դարձեալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Հա՛, Հա՛, սա կը մտածեմ, որ այս կեանքները այսչափ անտանելի չարչարանքներէ վերջ, տակաւին ամուր կը մնան իրենց հաւատքին վրայ: Ճշմարիտը՝ քար-հողի արարած մը չպիտի կրնար տանիլ այս փորձութեանց մէկ փոքրիկ մասը:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատոր վրայ ալ մտածե՞նք, իրենց զիտցածը իրենց եւ մերինը մեզի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Կեցցե՛ս, Մահմուտ պէյ, ճիշդ իմ պատասխանս էր, որ ինձի տուիր: Կարծեմ խմելու ժամանակն է: (Գոհարեղէնները ետեւի սեղանին վրայ փոխադրելով) Օճա՛ր, Օճա՛ր:

ՕՄԱՐ.— (Արագ ներս վազելով) Հրամմեցէ՛ք, տէր իմ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Կեցցե՛ս, Օճար, միշտ պատրաստ ես. ի՞նչ ունիս խմելիք, հաւատարիմ ծառայ:

ՕՄԱՐ.— Ամէն ինչ տէր իմ, մասնաւորաբար առատ օղի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Այդ էր մեր ուզածն ալ արդէն. շու՛տ, հազարնոցները շարէ սեղանին վրայ:

ՕՄԱՐ.— (Խոնարհութիւն ընելով) Շատ աղէկ: (Գուրս կ'ելէ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Կեանքը վայելելու ժամանակն է, պէյ:

ՕՄԱՐ.— (Մեծ շիւ մը ձեռքին ներս մտնելով գաւաթները կը լեցնէ ու կ'անցնի):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Գաւաքը ձեռքին) *Թաղաւորին կենացը*:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Թալէաթ, էնվէր եւ ձէճալ փաշաներուն արեւին*:

Գաւաքները զիրար բաղխելով կը խմեն:

ՕՄԱՐ.— (Ուժգին վագելով) *Անուշնէ՛ր*: (Գաւաքները կրկին լեցնելով դուրս կ'ելլէ:)

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Որչա՛փ ուրախ եմ Օճարին պէս ծառայ մը ունենալուս համար*:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Քեզի պէս պէյի մը կ'արժէ այսպէս հաւատարիմ ծառայ մը ունենալ*: (Պատեհութիւնէն օգտուելով գոհարեղէններուն մէկ մասը կը զրպանէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Օճար, նոր շիշ մը եւս բեր, ասիկա հասփելու վրայ է*:

ՕՄԱՐ.— (Գուրտէն) *Շատ աղէկ պէյ*. (Շիշը առած ներս կը մտնէ եւ գաւաքները լեցնելով դէպի ետ կը սահի. նկատելով որ զինքը տեսնող չկայ, մաս մը գոհարեղէններ վերցնելով դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Գոհարեղէնները մատնանշելով) *Ի՛նչ հսկայ հարստութիւն*: (Գոհարեղէններուն նայած ցնցուելով) *Թափեցի՞նք արդեօք*: (Սեղանին տակը կը նայի):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սմբած) *Այս է բոլորը*: *Ես պակաս չեմ տեսներ*:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Ինչ որ է, բաժնուինք եւ մեր բաժիններուն տէր ըլլանք*:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Մուխթար պէյ, մինակ յիշեցնել կ'ուզեմ, որ երէկուայ բաժինս քիչ մը նիւհարկեկ էր*:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Աւելորդ խօսքեր մի ըներ, Մահ-մուտ պէյ, եթէ հաւասար զետնի վրայ ընկերներ ենք ատիկա մեզի անվայել է, եւ ես միշտ զգուշացած եմ բաժինիս հարամ խառնելէ*: (Երկուքի բաժնելով)

Վատահուժիւնը կատարեալ ընելու համար պէտք է վիճակ ձգենք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատ է շիտակ կերպը:

ՕՄԱՐ.— (Ներս մտնելով) Ներողութիւն, Մուխթար պէյ, երեք զինուորներ դալով ինձմէ հաց խնդրեցին. քու հրամանովդ կրնամ անոնց քիչ մը ուտելիք տալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անշուշտ կրնաս, բայց ներս կանչէ տեսնեմ ինչ նորութիւններ ունին:

ՕՄԱՐ.— Ատիկա լաւ դադափար է: (Դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անպատեհութեանց տեղի չտալու համար ասոնք վերցնենք, վերջը կը բաժնուինք. (Գոհարեղէնները վերցնելով լաթով մը կը ծածկէ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այո՛, այո՛, իրաւունք ունիս:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՄԱՐ

Պերն , Գեղամ եւ վահէ Օմարի առաջնորդութեամբ ներս կը մտնեն, հիւժուած վիճակի մէջ):

ՕՄԱՐ.— Ահաւասիկ, պէյ, ասոնք են ըսած զինուորներս:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Օմար, այս տեսակ բաներ ի՞նչ են, որ ինձի կը հարցնես: Եթէ առանց իմացնելու ասոնք ճամբէիր աւելի ուրախ պիտի ըլլայի: Մեզք թաղաւորին զաւակներուն:

Պերն, Գեղամ եւ վահէ շուարած իրարու կը ցայիմ:

ՕՄԱՐ.— Ներողութիւն պէյ, անգամ մը հարցնել պարտականութիւն սեպեցի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Հայ տղոց) Դուք այս մօտերը գործող զինուորներէն է՞ք:

Լուսեամբ իրարու կը նային:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սուր կերպով տղոց շարժ ու ձեւերը դիտելով) *Շատ անօթեցած կ'երեւին:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Դժբաղդութիւն: Օճար, չուտ ասոնք կերակրէ, իրենց հետ վերջը կը տեսնուինք:*

ՕՄԱՐ.— *Շատ աղէկ, պէչ, անհոգ եղիր, քու պատուոյդ սիրոյն արժանաւոր կերպով կը մեծարեմ դիրենք:*

Զորսը միասին կը մեկնին:

* * *

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Ես կ'երդնում, որ ատոնք զինուոր չէին: Զէիր տեսներ թէ որչափ կասկածոտ կանգնած ապուշներու պէս զիրար կը դիտէին եւ հարցումներուն իսկ չէին կրնար պատասխանել: Ատոնք պարզ խարերաներ են, եւ դուցէ կեալուրներ եղած ըլլան:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Կարելի՞ է որ այդ պէս բան պատահի:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Անկարելիութիւն չկայ, անդամ մը կանչենք ու քննենք զիրենք. դեռ ուշ չէ մեր ձեռքին մէջն են:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Օճար, Օճար:*

ՕՄԱՐ.— (Դուրսէն) *Հրամեցէք, տէր իմ:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Այդ զինուորները անմիջապէս քովս վերադարցուր ըսելիք ունիմ:*

ՕՄԱՐ.— *Բայց պէյ, պատրաստ են ուտելու:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Հոգ չէ վերջը կրնան ուտել:*

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՄԱՐ

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ համարձակ ներս կը մըտնեն: Օմար անոնց ետեւէն, կասկածոտ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Ես ձեր չափուչը կը ճանչնամ, շատ աղէկ մարդ մըն է, ինչպէ՞ս է հիմա:*

ՎԱՀԷ.— (Գեղամիմ ակամջիմ) Ա՞ն, որ մեր արեան ծարաւած էր:

ԳԵՂԱՄ.— (Բիչ մը լուրքեմէ վերջ) Ո՞ր մէկը:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Տուրտու չալուչը:

ԳԵՂԱՄ.— (Կասկածոտ) Շատ աղէկ է, բայց այս վերջերս պաշարի նուազութենէն խիստ նեղուած ենք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Յազքական Մահմուտիմ նայելով) է, ըսէք տեսնեմ ճամբան մինչեւ ո՞ւր շինուած է:

ԳԵՂԱՄ.— (Ընկերներուն) Տղաք, մեզ կատարեալ գինուոր բրին, ի՞նչ կ'ըսէք ասոնց:

ՊԵՐՃ.— (Ընկերներուն) Պա՛հ մը ըլլանք ինչ որ կ'ուզեն, վնաս չունի (Համարձակ առաջ նետուելով) Պէ՛յ, այս լեռները չենք ճանչնար մենք. մինակ գիշեր ցորեկ կը դործենք բանակներու անցքը դիւրացնելու համար:

ՕՄԱՐ.— (Զղայնոտ) Պէ՛յ, կերակուրնին կը պաշի կոր:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ինչպէս է, այս օրերուն շատ կեալուրներ ծրարնին ուսերնուն կ'անցնի՞ն այդ լեռներէն:

ԳԵՂԱՄ.— (Սրտնեղած) Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Հա՛, հա՛, կ'երեւի բանտէն նոր ազատուեր էք: Միւսլման չէ՞ք. չէ՞ք գիտեր որ վրձնած ենք հայ անունը սրբել մեր երկրի ցանկէն:

ՊԵՐՆ, ԳԵՂԱՄ ԵՎ ՎԱԽԷ ապեած իրարու կը նային:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ըսէք նայի՛մ, այդ հաճելի տեսարաններուն երբէ՞ք չհանդիպեցաք: Ձեր առջեւէն մը ջիւններու պէս անվերջ լալով չէի՞նք քաշուէր:

ՊԵՐՃ.— (Զայրոյթը հազիւ զսպելով) Մենք բան մըն ալ չենք հասկնար ձեր զրոյցներէն: Ասոնք բոլորն ալ նորութիւններ են մեզի համար:

ՎԱՀԷ.— (Առաջ նետուելով) Սա նորութիւններուն կրնա՞ք մեզ իրազեկ ընել, որ ձեր ուզած պատասխանները տանք:

ՕՄԱՐ.— (Ինքնիրեն) Կերակուրները անպատճառ մըն ալ տաքցնելու եմ, դժուար պատրաստած էի արդէն:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Սա է իրողութիւնը.— բոլոր Հայերը, մեծ ու պզտիկ՝ առանց դասակարգի ու սեռի խտրանքով կը ջարդուին ու կը քշուին անաստի խորերը, Հոն մեղքերնին քաւելու Համար: Իրենց բոլոր Հարստութիւնները մեզի կը մնայ: Իբրեւ թուրքեր ուրախ չէ՞ք ի տես այս դործողութիւններուն:

ՎԱՀԷ.— Բայց ի՞նչ է անոնց յանցանքը: Անոնք ալ մեզի պէս արարածներ չե՞ն միթէ:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրի՞շ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ասկէ աւելին ուրիշ տեղերէ կըրնաք իմանալ: (Մուխթարը անկիւն մը քաշելով) Ես Համոզուած եմ, որ ասոնք չիտակ մարդեր չեն: Չե՞ս տեսներ երեսնին իսլամի շնորհքն իսկ չկայ եւ կրնայ ըլլալ որ բանակէն փախստականներ եղած ըլլան ու կտոր մը Հացի Համար ինքնութիւնին կեղծեն:

ՕՄԱՐ.— (Այս խօսակցութեան ակամօք տալով, աչքերը լայն բանալով կը նայի հայ տղոց):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Նախ պէտք էր անոնց ինքնութիւնը ճշդէինք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այդ էր կերպը:

ՊԵՐՃ.— (Այս պահուս առիթէն օգտուելով կը յաջողի պատէն կախուած ատրճանակներէն մէկը գրպանել):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անուննին տեղերնին Հարցնենք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ես կարծիքիս մէջ սխալ չեմ, ասոնք Հայեր են:

ՕՄԱՐ.— (Մահմուտի խօսքէն անակնկալի եկած՝ սուր կերպով կը նայի տղոց եւ տեսնելով որ Պերճ

հակառակ կողմ դարձած ատրնանակով կը խաղայ, պէշերուն ականջին կը փսփսայ Պերնը ցոյց տալով) *Տեսէք, զէնք ալ ունին:*

Պերճ.— (Հակառակ կողմ դարձած գէնֆը շրտկելով իր ընկերներուն) *Գացէք, իրողութիւնը խոստովանեցէք թէ հայ ենք: Իրենց գիտցածը իրենց՝ եւ մերինը մեզի:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Պերնին խօսքին վրայ կը հասնի եւ անոր ձեռքէն ատրնանակը յափտակելով) *Ի՞նչ: Դուք հա՞յ էք:*

Պերճ.— *Այո՛, հայ ենք, բայց փամփուշտները մի մոռնար: (Գրպանէն հանելով անոնք Մահմուտին վրայ կը նետէ):*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Ատրնանակին նայելով) *Այս ի՞մ ատրճանակս է:*

Պերճ.— *Այո՛, քուկդ է: Փամփուշտներն ալ քուկդ են: Մենք աւազակներ չենք եւ զէնք կրելու սովորութիւն չունինք:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Պերնին վրայ կը յարձակի եւ գէնֆը անոր կուրծքին ուղղելով) *Դուն պիտի սատակիս:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Մահմուտին ձեռքը բռնելով) *Խնդրեմ, Մահմուտ պէյ, խողերուն արիւնովը տունս մի պղծեր:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Ասոնք պէտք է սատակին:*

ՕՄԱՐ.— (Այս իրարանցումներէն կը յաջողի մասը գոհարեղէններ եւս վերցնել):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Այո՛, ասոնց գոյութիւնը մեզի վտանգ մըն է: Չեմ ըսեր չսպաննենք, այլ ըստ մեր սովորութեան յանձնենք մեր երկու հաւատարիմ մարդոց որ հեռացնեն ասկէ եւ մաքրեն զանոնք:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Շատ աղէկ, աճապարէ ուրեմն:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— *Օճար, զնա Քեամիլն ու Սիւլէյ-*

մանը կանչէ. ըսէ որ երեք կեալուրներ եւս պատ-
րաստ են մորթուելու:

ՕՄԱՐ.— (Վեր ցառկելով) Շատ աղէկ, տէր իմ:
(Կ'երթայ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Հայ տղաքը գէնֆով արգելֆի
տակ առնելով) Մէկ վայրկեանէն կ'ըսեմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— (Պաղարիւն կերպով) Ասոր վրա՞յ ալ
մենք խորհինք:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրիշ ակնկալութիւն չունինք ձեզմէ.
կեանքը սպրած ենք բաւականաչափ:

ՎԱՀԷ.— Մեր երեքին կորուստովը Հայ ազգը
վնաս մը չի կրեր: Տակաւին շատ վրիժառու ձեռքեր
կան:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Լուեցէ՛ք, անպիտաններ, եւ չմե-
ռած ձեր կերածը մարսեցէք:

ՊԵՐՃ.— (Ատելուքեամբ լեցուած) Միթէ վրէժ-
խնդիր մը կրնա՞յ լուել, երբ ան ատելութեամբ լեց-
ուած՝ լացի փոխարէն կ'ուզէ պայքարիլ եւ դուրթ
Հայցելու տեղ կ'ուզէ իր դաշիճին կուրծքը պատըռ-
տել: ՄաՀը մէկ է, բայց չենք փափաքիր այսպէս
ազտոտ կերպով մեռնիլ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Լուեցէ՛ք: Ահաւասիկ առիւծները
կուզան: Ձեր վրէժն ու պայքարը անոնց պահեցէք:

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՔԵԱՄԻԼ, ՍԻԻԼԵՅՄԱՆ ԵՒ ՕՄԱՐ

Քեամիլ եւ Սիւլէյման գիւուած ներս կը մտնեն
ուրախ գուարք: Օմար անոնց կը հետեւի:

ՔԵԱՄԻԼ.— Ասո՞նք են մորթուելիք կեալուր-
ները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այո՛, ասոնք են, բայց աչքերնին
շատ բաց կ'երեւին. լաւ հսկեցէք որ փորձանք մը
չպատահի:

ՄԻՒԼԷՅՄԱՆ.— Արդէն մեռնելու վրայ են, կըրակ որ ըլլան իրենք զիրենք չեն կրնար վառել:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Հայ տղաքը խուզարկելի վերջ) Ո՛հ է բան չունին վրանին, ոչխարներու պէս են ալ: Օճար, չուանները բեր որ կապենք սա անպիտանները:

ՕՄԱՐ.— (Ետելը բռնած չուանները ցուցնելով) Այդչափը կանխաւ մտածեր էի արդէն: Օրական հարիւրներ կը կապենք. գիտէի որ չուաններուն պէտք պիտի ունենայինք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Քեամիլ, չուա կապեցէք այդ աղտոտները, չըլլայ որ փախչին:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման չուանները առնելով իրարմէ անջատ ձեռքերնին ետեւնին կը կապեն:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Այս միջոցին պատեհութենէն օգտուելով գոհարեղէններուն մնացած մասը իր պայուսակը կը լեցնէ եւ առաջ գալով) Շատ աղուոր կապած էք:

ՕՄԱՐ.— (Շարունակ քահ քահ կը խնդայ):

ՔԵԱՄԻԼ.— Պէյեր, մենք պատրաստ ենք մեկնելու ուրիշ հրաման մը ունի՞ք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Որ առանձին հաշիւներով կ'գրադեր, ուսադրութեամբ նայելով) Սխալ էք կապած, պէտք էր իրարու շղթայէիք որ ազատ չըլլային:

ՄԻՒԼԷՅՄԱՆ.— Հոգ չէ, պէյ, մեր սուրբերէն երկինքի թռչուններն անգամ չեն կրնար ազատիլ, ո՛ւր մնաց ասոնց պէս կապուած կիսամեռ թչուառականները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Վստահ եմ թէ չեն կրնար ազատիլ, դացէք, ոչխարներու պէս մորթելով ականջնին մեղի բերէք:

Պերն, Գեղամ եւ վահէ իրարու կը նային:

ՕՄԱՐ.— (Նստարելով գանոնք) Հա՛, Հա՛, Հո՛ւ:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման կալանաւորներուն գարնելով կը քալեն դէպի դուռ:

ՕՄԱՐ.— (Պերնին կապը ցուցնելով) Տեսէ՛ք, սա կապը ձեռքերէն արիւն պիտի ժայթքեցնէ:

ՔԵԱՄԻԼ.— Իրենց աչքերէն ալ պէտք է արիւն ժայթքէ:

Ծեծելով կը մեկնին:

* * *

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Որչա՛րի Հաճոյք կ'զդամ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Քու կամքիդ որ ձգէի, այդ անպիտաններուն Հաց ու պաշար տալով պիտի ճամբէիր իբրեւ Հարազատ զինուորներ: Տեսա՞ր ինչպէս մերկացուցի իրենց բոլոր կեղծիքները:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Շիտակը այս բոլորը քու աչալըրջութեանդ կը պարտիմ: Հիմա դառնանք մեր Հին գործին: (Գռաբեղէնները ծածկուած սեղանին վրայ բերելով) Վիճակ ձգելով մեր բաժիններուն աէր ըլլանք (Բանալով զանոնք, զարմացած) Ո՞ւր են այն անգին մանեակները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սենեակին մէկ կողմէն անտարբեր) Պէ՛յ, ի՞նչ է պատահած, ի՞նչ կայ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Աճէն ինչ կորած է:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատրճանակը զողջող վարպետ որդին այդ ալ կրնայ ընել:

ՕՄԱՐ.— Ես վստահ եմ որ անոնք զողջան այդ թանկագին մանեակները:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Կատղած) Շուտ ըրէ՛ք, Հետեւինք անոնց եւ մենք սպաննենք այդ զող աւազակները: Թող կորնչին կեղծ մարդիկ աշխարհի երեսէն:

Բոլորը միասին պատէն կախուած գէնքերն ու իրենց պատկանած առարկաները առնելով կը վազեն դուրս:

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՔԵԱՄԻԼ, ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Տեսարանն է անտառոտ ձորակ մը: Արեւը մարելու մօտ է: Հեռուէն աններդաւանակ գեղջկական երգեր կը լսուին:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ Քեամիլի եւ Սիւլէյմանի հարուածներով անգթաբար ներս կը մղուին, որոնք գետին կը տարածուին զգետնուած:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Քրտինքը սրբելով) *Դիւրին ուսուելիք որս չեն եղեր:*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Քեամիլին) *Տես՛, մեռնելու վրայ են՝ ու տակաւին աչքերնին բոցերու պէս կը վառի, կարծես կ'ուզեն մեզ լափել:*

Քեամիլ եւ Սիւլէյման իրենց դանակները սրելով կը պարապին, մինչ միւսները կը շարունակեն իրենց առանձին խօսակցութիւնը:

ՊԵՐՃ.— *Որչա՛ւի ինքզինքս բախտաւոր պիտի նկատէի երբ ձեր տեղ առանձինս այս ծանր կապերուն տակ զոհուէի, կամ կուրցած ըլլայի եւ այս տեսարանը չտեսնէի: Չէի ցանկար տեսնել ձեզ այս անարգ կապերուն տակ...*

ՎԱՀԷ.— *Պերճ, այս կապերը մեզի կը պատկանին, քանզի Հայ ծնած եւ Հայ ապրած ենք: Պատի՛ւ մեզ...*

ԳԵՂԱՄ.— (Հեռուն ցուցնելով) *Տեսէք, սա տարածուած թարմ ու Հին յօշոտուած մարմինները, եւ անդին դիզուած չոր կմախքները:*

ՎԱՀԷ.— (Ակնարկը այն կողմ ձգելով) *Մարդիկ այս վայրը սպանդանոցի վերածած են: Ատոնք բռլարն ալ մեր քոյրերն ու եղբայրներն են: Համբուրենք այդ անթաղ անդին մասունքները, որոնք քա-*

Չարար զոհուած են նպատակի մը Համար եւ անվարան Հետեւինք այդ ուղիին:

ՔեՄՄԻ.— (Դանակը ձեռքին ընդմիջելով անոնց խօսքը) Հա՛, Հա՛, պատրաստ էք, մօտ եկէք տեսնեմ:

ՊեՐՃ.— (Անոր փակտին տնկուելով, ատելութեամբ) Այո՛, առաջ զիս զարկէք, չեմ ուզեր ողջ աչքերովս տեսնել այն դարչնելիները, որոնք կ'ատեմ, եւ խաբառ կաշկանդուած ու կապուած՝ զրկուած եմ ինքնապաշտպանութենէ:

Քեամիլ եւ Սիլէյման սմբած մնացած են այս տեսարանին առջեւ:

ՊեՐՃ.— Ի՞նչ կ'սպասէք տակաւին, ինչո՞ւ չէք շարժիր:

ՍԻԼԷՅՄԱՆ.— Չե՞ս լար, գութ չե՞ս Հայցեր, չե՞ս գիտեր որ պիտի մորթուիս:

ՊեՐՃ.— Ի՞նչ է լացը, ի՞նչ է գութը: Միթէ՞ կարելի է ճիւղղներէն գութ Հայցել, լալ ու աղաչել: Ո՛չ, մենք կ'ուզենք պայքարիլ եթէ կրնանք, իսկ Հակառակ պարագային մեր անվեհերութեամբ սարսեցընել մեր թշնամին:

ՔեՄՄԻ.— (Ուժգին ետ հրելով գՊերն) Կորի՛ր, խելագար, ի պատիժ այդ յանդգնութեանդ ընկերներուդ չարչարանքներուն ակնատես ըլլալէ վերջ պիտի սատկիս: Գնա եւ լուէ: (Գեղամը դէպի առաջ փառելով) Եկո՛ւր, Սիփթահ սէնտէն, պերէֆէթ Ալլահտան:

Գեղամը կը ձգեն գետին, Սիլէյման բոլոր ոյժով չոքած է անոր վրայ, Քեամիլ դանակը ձեռքին պատրաստ է գործողութեան, մինչ Պերն եւ Վահէ ետեւէն գաղտնի խօսակցութեան մէջ են:

ՊեՐՃ.— (Կամաց) Վահէ, չեմ ուզեր այդ տեսարանը տեսնել եւ ճրի մեռնիլ. ոտքերնիս ու ակռանիս ազատ են, ընենք ինչ որ կրնանք:

ՔեՍՄԻԼ.— *Ես՛ փիր,* (Դանակը կը ֆաէ:))

Դանակի շարժման հետ միասին Պերն Քեամիլին եւ վահէ Սիւլէյմանին ետեւէն ոտքի ուժգին հարուածներով կը փռեն գետին, որոնք դէպքէն անտեղեակ անշարժ կը մնան ապահար: Պերն եւ վահէ ձեռնակապ առիւծներու պէս կը խոյանան թուրքերուն վըրայ: Պերն Քեամիլին կոնակէն խածնելով դէմքին վրայ գետին կը տարածէ գայն, եւ անոր մարմինը իր սրունքներուն մէջ առնելով կը յաջողի լոեցնել Քըցնամին: Վահէ եւ Սիւլէյման կը շարունակեն կռիւը թաւալզոյր:

ՊԵՐՃ.— (Հազիւ լսելի) *Շարժի՛ր, Գեղա՛մ:*

ԳԵՂԱՄ.— (Գլուխը բարձրացնելով) *Պերճ, Երկինքն Ենք թէ Երկիրը:* (Շուրջը զարմացական ակնարկ մը կը ձգէ եւ արագ վեր շրջելով) *Այսպէս կը ուռնելով կ'ուզէի ձեռնիլ:* (Պերնին օգնութեան կը փութայ) *Ասպարէզը քաջերուն է, տոկացէ՛ք, տըղաք:*

ՊԵՐՃ.— *Գեղամ, Ես շատ Հանգիստ կ'զգամ, Վահէին օգնէ:*

ԳԵՂԱՄ.— (Չեռները տակաւին ետելը կապուած, Քեամիլին մէջքէն կը ֆաէ անոր ատրճանակը, եւ տեսնելով միւսներուն կատաղի կռիւը, կը վազէ եւ ատրճանակը Սիւլէյմանին ուղղելով) *Անշա՛րժ եւ ձեռքերդ վեր...*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Անտարբեր) *Ժամանակ չունիմ ձեռքերս վեր առնելու:*

ԳԵՂԱՄ.— (Տիրական) *անշա՛րժ եւ ձեռքերդ վեր, Եթէ ոչ...*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Նկատելով թէ Գեղամն է) *Այդպէս ձեռքերդ կապուած կ'ուզես զի՞ս վախցնել:*

Սիւլէյման կը ձգէ վահէն եւ Գեղամին կրակած պահուն վահէ ոտով կը զարնէ թուրքին թելին եւ գէնքը օդին մէջ պայթելով կ'իյնայ ձեռքէն: Գեղամ

նմանապէս կը կրակէ եւ գնդակը կը վրիպի: Վահէ կը յափտակէ գետնէն Սիւլէյմանին ատրմանակը ու ինք մէկ կողմէն եւ Գեղամ միւս կողմէն գէնֆերը կ'ուղղեն Սիւլէյմանին վրայ:

ԳԵՂԱՄ.— Շո՛ւտ, արձակէ ատոր ձեռքերը:

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Սարսափահար) Շատ աղէկ, աղա՛: (Գողղողալով կը փակէ վահէին կապը):

ԳԵՂԱՄ.— Վա՛հէ, նոյն կապերով կապէ՛ իր ձեռքերը:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, այս ալ երազ մըն է. բոպէ մը ԼԵԱ դիմացիր: (Սիւլէյմանը կը կապէ ու Գեղամին հսկողութեան կը ձգէ. եւ վազելով ոտքը փեամիլին վզին կը դնէ եւ գէնֆը գանկին ուղղելով) Շարունակէ եթէ կրնաս, ԼԵ կամ կ'ուղես անմիջապէս մահանալ:

ՔԵԱՄԻԼ.— Բայց, չես տեսներ, աղա՛, ես եմ կաշկանդուողը, ոսկորներս մէջս շաղուած են:

ՊԵՐՃ.— (Փեամիլը ազատ ձգելով) Այս վիճակովս տակաւին կրնամ շատերուն յաղթել: Բաւական է որ կը շնչեմ:

ՎԱՀԷ.— (Զէնֆը մէկ ձեռքին՝ ուշադրութիւնը փեամիլին վրայ, միւս ձեռքով Պերնին ձեռքը կ'արձակէ: Փեամիլ հակայարձակման փորձեր կ'ընէ, բայց կը յաջողի գայն կարգի պահել:)

ՊԵՐՃ.— (Փեամիլին ձեռքերը ետելը կը կապէ նոյն կապերով) Աշխարհ միշտ կը դառնայ: (Գեղամին կապերն ալ փակելով) Ամէն ինչ վերջացաւ առանց արիւնհեղութեան:

Թուրքերուն գէնֆերով կը զինուին:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Անոնց ոտքը իյնալով) Գլխացէ՛ք, ո՛վ քաջեր... .

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— Խնայեցէ՛ք մեզի... .

ՎԱՀԷ.— Մեր աչքերէն արիւն պիտի ժայթքեցընէիք, այնպէս չէ՞... .

ԳՈՒՐՄԷՆ ԶԱՅՆԵՐ.— Սպասեցէ՛ք, սպասեցէ՛ք:

ՊԵՐՃ.— (Այն կողմ նայելով) *Տղա՛ք, աչքերէն արիւն ժայթքեցնելիքներն են, որոնք կուզան: Ասոնց բերանները կապենք որ չկրնան պոռալ:*

Քեամիլին եւ Սիւլէյմանին բերանները քաւելինակներով կապելով, հոն գտնուող Քուփերուն մէջ կը պահուըտին:

Թ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՄՈՒԽԹԱՐ, ՄԱՀՄՈՒՏ ԵՒ ՕՄԱՐ

Մուխթար, Մահմուտ եւ Օմար հիւ ի հեւ կուրօրեն ներս կ'իյնան:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Տակաւին դրան մէջէն) *Ո՞ւր են անոնք:*

Պերն, Գեղամ եւ վահէ կայծակի արագութեամբ գէն ի ձեռին վեր կը ցատֆեն, եւ գէնֆերնին անոնց ուղղելով,

ՊԵՐՃ.— *Անշա՛րժ,*

ՎԱՀԷ.— *Վրէ՛ժ,*

ԳԵՂԱՄ.— *Ատելութի՛ւն.*

Մուխթար, Մահմուտ եւ Օմար սարսափահար գետին կը քափին:

ՊԵՐՃ.— *Վահէ, առաջ դնա՛, եւ ասոնց զէնքերը առ:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— *Այդչափը ձեր կարողութիւնէն բարձր է: Իրաւունք չունիք ձեր վրայ ձեռք բարձրացնելու: Այս շրջանին իշխանութիւնը մեզի կը պատկանի:*

ՎԱՀԷ.— *Գուցէ այդպէս է, բայց դուք մեզի սորվեցուցիք՝ որ իրաւունքը (գէնֆը ցուցնելով) ասոր ծայրն է:*

ՊԵՐՃ եւ **ԳԵՂԱՄ.**— (Զէնֆերը անոնց կուրծքին ուղղելով) *Մի՛ շարժիք, ձեր զէնքերը ձեզի դէմ են դարձեր...*

ՎԱՀԷ.— (Բոլոր ունեցած զէնքերնին կ'առնէ) :

ՕՄԱՐ.— (Անտարբեր կերպով կ'օգնէ Վահէին) :

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Շուրջը նայելով) Քեամիլ, Քեամիլ, Սիւլէյման, ո՞ւր էք :

Քեամիլ եւ Սիւլէյման գլուխնին կը բարձրացնեն :

ՕՄԱՐ.— (Կը տեսնէ զանոնք եւ բարձր խնայով) Տեսէք, տեսէք, Հայոց աչքերէն արիւն պիտի ժայթքեցնէին : (Քեամիլին քով երթալով) Աճօթ ձեզի... թո՛ւզ...

ՎԱՀԷ.— (Օմարին) Ի՞նչ, ի՞նչ ըսիր :

ՕՄԱՐ.— (Գէմֆին ժպիտ կեղծելով եւ երկչոտ ետ ետ փառուելով) Պը, պը, պա, պա. պատիւ իրենց :

ՎԱՀԷ.— (Բարձր խնայով) Պատի՛ւ զէնքերուն : Պերն եւ Գեղամ զէնքերնին քուրփերուն ուղղած են անւարժ :

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ո՞ւր ենք ձեռք :

ՊԵՐՃ.— Հոն ուր որ ձեզ կը փնտռէինք :

ՎԱՀԷ.— Կը ծրագրէինք մօտիկ ապագայի մը մէջ՝ ձեր տան մէջ անգամ մը եւս տեսնուիլ ձեզի հետ : Աղէկ որ դուք եկաք եւ ձեր տունն ու տեղը խնայեցիք ձեր ընտանիքներու սիրոյն :

ԳԵՂԱՄ.— Վազէ՛, ժամալաճառ չըլանք, չո՛ւտատոնց ձեռքերը կապէ, եւ ասկէ հեռանանք ուրիշներ չեկած :

ՎԱՀԷ.— Չուան չունինք :

ՊԵՐՃ.— Փաթթոցնին կրնայ այդ նպատակին ծառայել :

ՕՄԱՐ.— Կեցի՛ր բարեկամ, այդ ձանձրութեան մի՛ ենթարկուիր : (Արդէն ետեւը բռնած կապերը տալով) Ահաւասիկ էն զօրաւոր կապերը որ ունէինք տան մէջ : Մուխթար պէյի հրամանով այս կապերը միշտ հետս կը կրեմ հաւանակութիւնները նկատի ունենալով :

ՊԵՐՃ.— (Կատակելով) Ասբրի՛ս, Օճար, գործդ գիտես:

ՎԱՀԷ.— (Չուաննեքը կ'առնէ եւ հակառակ իրենց դժկամութեան, անոնց ձեռքերը կտպելով) Այս ալ վերջացաւ խաղաղութեամբ:

ՕՄԱՐ.— (Այս միջոցին կը սուլէ արագ արագ, ման գալով) Յիշեցէ՛ք, ես ձեզի կերակուր տուի: Մի՛ մոռնաք, որ չուանները ես ճարեցի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Խորամանկօրէն) Ես շատ կը սիրեմ ձեզ պէս քաջերը:

ՕՄԱՐ.— (Հեզմակամ) Շատ կը սիրեմ ձեզ պէս քաջերը...

ՊԵՐՃ.— Բայց, դժբաղդարար իրական քաջերը ձեզ պէս վատերը չեն կրնար սիրել: Մեր այդ յատկութիւնը դնահատելու էիք, երբ անօթի ստիպուեցանք ձեր դուռը ծեծելու:

ՕՄԱՐ.— Ես էի մինակ այդպէս ընողը: Ես դիտէի ձեր քաջութիւնը:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Առատօրէն պիտի վարձատրուիք, եթէ ձեզ ազատէք:

ՎԱՀԷ.— Դուք պէտք է կորսուիք, որ քանի մը Հայեր գոնէ՛ կարենան ազատ շնչել, եւ արդէն այդ է մեր մեծագոյն վարձատրութիւնը:

ԳԵՂԱՄ.— Տղա՛ք, ի՞նչ է այն բանակը, որ այսպէս ուշ ժամանակ յամբօրէն կ'ընթանայ դաշտին երեսէն:

ՕՄԱՐ.— (Գեղամին ակամջին) Անիկա այս չըրջանին Հայութեան վերջին կարաւանն է, որ կը քըշուի: Խեղճերը իրենք ալ չեն գիտեր ուր որ կ'երթան: (Պէշերը ցուցնելով) Եթէ ասոնք Հոս դրազուած չըլլային, Հիմա ասոնք պիտի բռնաբարուէին ու կողոպտուէին ասոնց միջոցով:

ՎԱՀԷ.— (Լսելով այս խօսքերը) Տեսէ՛ք, այն կարաւանը եւ մոռցէ՛ք այս ձեր կապերը: (Անոնց

վրաները գննելով Մահմուտին վրայէն կը գտնէ այն գոհարեղէնները, որոնք վերցուցած էր երբ Մուխթարին բնակարանը կը գտնուէին, եւ անոնց վրայ փորագրուած գիրերը կը կարդայ) «Կ. Թ.», «Ա. Բ.», եւ այլն. : Ասոնք բոլորը հայերու ապրանքներ են :

ՕՄԱՐ.— (Իրեն գրպանածներն ալ տալով) Ասոնց մէկ մասն ալ հոս է :

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Սարսուռով մը) Արժանի ենք այս վիճակին :

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ասոնք բոլորն ալ գնած եմ :

ՕՄԱՐ.— (Ինքնիրեն, հեզակական) Ասոնք բոլորն ալ գնած եմ... (վահէին ականջին) Մի՛ հաւատար, կողոպուտ են :

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Գթացէ՛ք...

ՕՄԱՐ.— (Հեզակական) Գթացէ՛ք... Հա՛, Հա՛, չախնամ շատ ուշ է :

ՊԵՐՃ.— Ինչո՞ւ կուլաք : Ձեր խիղճը դձեղ չի յանդիմանե՞ր : (Հեռուն ցոյց տալով) Տեսէ՛ք, սանթաղ մարմինները, նա զգեստնուած մայրերը, անոնց կուրծքերուն յօշոտուած երախաները եւ անդիլի չորցած անթիւ կմախքները, եւ վերջապէս այն դաշտին երեսէն քաշուող կարաւանը, եւ այն դժբաղդ մայրերը, որոնք երախաները գիրկերնուն արիւն արցունք կը քամեն անմխիթար : Ձեր այսչափ տարածած սարսափները բաւական չէին միթէ՞, որ ձեզմէ կտոր մը չոր հաց եւ դաւաթ մը պաղ ջուր խնդրողներն ալ չլիթայակապ նոյն վիճակին մատնելու կը յանդգնիք : Եթէ մենք ներենք, արդեօ՞ք արդարութիւնը վայժակնահար չպիտի ձգէ ձեզ : Որո՞ւն վաստակներովը այնքան յղփացած էիք գինովութեան մէջ :

ՕՄԱՐ.— (Այս յանդիմանութեանց պահուն իր կախ երեսէն երբեմն համակրական ժպիտներ կեղծե-

լով գլուխը կը շարժէ հաստատելու համար, եւ կեղծ ցաւակցի արտայայտութեամբ Մուխթարին կոնակը ծեծելով) *Մոռցիր այն օրերը, պէ՛յ, մոռցի՛ր:*

ՊԵՐՃ.— *Ընկերներ, հեռանանք սակից: (Թուր-
քերը նամբու կը դնէ):*

ՕՄԱՐ.— *(Թուրքերը խարազանելով) Կարգի
մտէ՛ք:*

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ բարձր կը խնդան:

ՎԱՀԷ.— *Հա՛, Հա՛, մենք բիւսկիւլլիւ ոստիկա-
նը դտանք:*

ՊԵՐՃ.— *Օճար, դուն ազատ ես տունդ երթալու:
Գնա՛, եւ պատմէ ի՛նչ որ տեսար:*

ՕՄԱՐ.— *Իրա՞ւ... Անշուշտ ամէն բան պիտի
պատմեմ: (Մուխթարին կոնակը ծեծելով) Աստուած
հետդ ըլլայ, պէյ: (Կը մեկնի բանտէն ազատուողի
ուրախութեամբ):*

Միւսներ նմանապէս կը մեկնին հակառակ կողմէն:

ՕՄԱՐ.— *(Արագ ներս վազելով) Մուխթար պէյ, Մուխթար
պէյ, տասը տարուայ վարձքս քովդ դիզ-
ուած կը մնայ, ո՞վ պիտի վճարէ իրաւունքս: (Պա-
տասխան չստանալով) Սատկելիք մէկ մըն էր, իր
մահէն վերջ դրամս հոգ չեմ ըներ: Ես հայոցմէ շատ
կը տանջուէի իր հրամանին տակ (Ցատփոտելով կը
մեկնի):*

Վարագոյրը կ'իջնէ

 ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ
 ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՃԱՖԷՐ, ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՒ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է խոնար մուր խան մը:

Թագուհի եւ Պերճուհի՝ յոգնած ու կիսամերկ՝ ճափէրի հարուածներուն տակ ներս մզուելով գետին կը տարածուին շնչասպառ:

ՃԱՖԷՐ.— (Ինքնիրեն) Մեռնելով ալ չեն հատնիր, որ մենք ալ ազատինք իրենց հետ սա անապատի անվերջ ճամբորդութիւնէն: (Բարկացոտ) Հո՛ւս է այս գիշերուայ ձեր տեղը:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Բայց, այս խան մը ըլլալէ աւելի աղբանոց մըն է... Ի՞նչ դարչահոտութիւն է, որ կը տիրէ:

ՃԱՖԷՐ.— Ասիկա քիչ մըն ալ աւելի է ձեզի համար: Ես հանգիստի պէտքութիւն ունիմ, լուցէ՛ք, եւ զիս մի՛ կատղեցնէք: (Դուրս կ'ելլէ):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Մայրի՛կ, պիտի մարիմ... Կաթիլ մը ջո՛ւր... Պատառ մը հա՛ց...

ՃԱՖԷՐ.— (Ներս խուժելով) Պատուիրեցի որ ձայն չըլլայ, եւ դուք հաց ու ջուրի կարօտով քունս խանդարել կ'ուզէք: Ահաւասիկ ձեր հացն ու ջուրը, որուն օրական երեք անգամ պէտքութիւն ունիք զգաստութեան դալու համար: (Խարազանով անխընայ կ'իջեցնէ վրանին):

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Իր քեւերով Պերնուհին պաւտպանելով) *Ձա՛րկ, մինչեւ որ յոգնիս. զա՛րկ որ յազենաս...*

ՃԱՖԷՐ.— Պողպատեայ մարմիններ ունին, որչա՛փ չարչարուն նոյնքան ուրախ են: (Դուրս կ'ելլէ):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Մօրը արցունքը տեսնելով) *Մի՛ լար, մայրիկ, ո՛չ անօթի եմ... ո՛չ ալ ծարաւ... Աստուած պիտի օգնէ մեզի:*

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Պերնուհին համարելով) *Ա՛հ, անուշիկս, մինակ միտիթարութիւնս... (Մուկկին վերայ պառկեցնելով) Քնացիր, անուշիկս, որ քիչ մը չանդատանաս:*

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— *Մայրիկ, աղօթելէս վերջ: (վայրկեան մը ծուկկի գալէ վերջ, կ'իյնայ մօրը գիրկը ու կը քնանայ):*

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Լաքով փաթարուած ոտքերը ցանկելով) *Ո՛հ, ոտքերս խաշեր են... (Մարմինը շփելով) ոսկորներս ջախջախուեր են... Խարազաններու չարուածները պալարներու կոյտի մը վերածած են ամբողջ մարմինս: Ո՛հ, կ'ղղամ, հոգիս արդէն փրտտած մարմնէս թեւ առ թեւ կը քակուի... Պիտի մեռնիմ չայրենիքէս հեռու այս օտար երկինքին տակ: Չայրենի՛ք, չայրենի՛ք, քաղցր չայրենի՛ք, զուլալ ջուրերդ դեռ կը վազե՞ն անվերջ, ձմրան դարունը կանխելով կռունկներն ու ծիծեռնակները պիտի քաշուի՞ն ծոցդ. սիրուն սոխակներդ պիտի թայլայլե՞ն անդադար... Ո՛հ, չէ՛, չէ՛, թո՛ղ դադրին, թո՛ղ դադրին այդ բոլորը, բակէ դուռներդ ատոնց առջեւ որ կարենաս սուզդ պահել ու ցաւդ երգել: (Մեղմ կ'երգէ):*

«Չայրենի՛ք, չայրենի՛ք,

Օգդ սիրուն, ջուրդ սիրուն դուն սիրուն.

Պէս պէս գոյնով ծաղիկներդ զարդարուն...»

ՃԱՖԷՐ.— (Դուրսէն) Հաղիւ քնացեր էի, Հիմա ալ ձեր այդ աղտոտ երգը ձտի՞կ ընելու եմ. լռէ՛ եթէ ոչ...

ԹԱԳՈՒ ՀԻ.— (Անտարբեր մեղամաղձոտ կը շարունակէ)

«Օդդ սիրուն ջուրդ սիրուն դուն սիրուն...»

ՃԱՖԷՐ.— (Կատղած) Չեմ ուզեր այդ աղտոտ լեզուն լսել:

ԹԱԳՈՒ ՀԻ.— (Ջղայնոտ) Աղտոտը դուն ես. իմ լեզուս եւ երգս սուրբ են: Անոնք օրհնուած եւ նուիրազործուած են: Տուն տեղ, այգի արօտ ձգած եմ, ծերունի ամուսինս եւ երիտասարդ զաւակս ջարդ ու փշուր եղած են: Այսքան զուլումներէ վերջ լեզուիս Հեա Հիւծած մարմինս եւ մէկ Հատիկ աղջիկս է մնացեր, եւ երբէ՛ք Հպիտի դարբիմ իմ քաղցր լեզուով ցանկալի Հայրենիքս երգելէ:

ՃԱՖԷՐ.— (Խարազանը ձեռքին վազելով) Այդ մէկ Հատիկ աղջիկդ ալ ես սպաննեմ, որ առանձինդ մնաս: (Պերճուհիին քեւէն բռնած վեր ֆաշելով խարազանը իջեցուցած պահուն, Պերճուհիին դէմքը տեսնելով խարազանը ձեռքէն կ'իյնայ) Այս ի՞նչ գեղեցիկութիւն է: (Բիչ մը մտածելով) Այս աղջիկը Հարուստի մը կրնամ ծախել մեծ գումարով մը: (Պերճուհիին ֆաշելով դուրս կը ֆալէ): Այսպէս գեղեցիկութիւն...

ՊԵՐՃՈՒ ՀԻ.— Մաչրի՛կ, մայրի՛կ, ազատէ՛ զիս, չե՛մ ուզեր այս ճիւղաղին Հեա երթալ:

ԹԱԳՈՒ ՀԻ.— Մա՛չը մինա՛կ կրնայ բաժնել զիս աղջիկէս: (Կը յարձակի):

ՃԱՖԷՐ.— (Քաշելով Պերճուհիին) Չես կրնար զինքը ձեռքէս ազատել:

Կոխով կը հեռանան:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՊԷԼ ԵՒ ԶԱՐԵՀ

Տեսարանն է անապատ մը: Հեռուն անապատին խորը կանաչութիւն եւ ջուր կը տեսնուի:

ԶԱՊԷԼ.— (վտիտ, կիսամերկ, ձեռքը ծրար մը խարխափելով ներս կը մտնէ) *Ո՛հ, ահաւասիկ ջուր կը տեսնեմ: (Քալելու նիզ մը ընելով կ'իյնայ ընկնուած) կը ձարիմ... կաթիլ մը ջուր: Ո՛հ, ուժոյ մը միայն, կ'ուզեմ ապրիլ: (Թեւերը ջուր երկարելով կը սողայ) Ա՛հ, ուժոյ մը միայն... (ջուրը չհասած կը մնայ գգայագիրկ):*

ԶԱՐԵՀ.— (Նոյն վիճակով, հակառակ կողմէն հալածական քովնտի ետ ետ նայելով վագած պահուն՝ ոտքերը Զապէլին կանչելով կ'իյնայ, եւ ինքզինք Զապէլին հետ դէմ դիմաց կը գտնէ):

ԶԱՊԷԼ.— (Հոգեվարժով) *Ո՛հ, անդուժներ, ձգեցէ՛ք որ ազատ մեռնիմ:*

ԶԱՐԵՀ.— (Աչքերը լայն լայն բանալով) *Ո՞վ ես դուն:*

ԶԱՊԷԼ.— *Իսկ դուն ո՞վ ես, որ տակաւին չես դադրիր ինձ պէս մահամերձ տկար մը հալածելէ:*

ԶԱՐԵՀ.— (Զարմացած) *Բայց, ես ալ հալածողներէս կը փախչիմ:*

ԶԱՊԷԼ.— (Աչքերը քեքեւ բանալով) *Ուրեմն, ո՞վ ես:*

ԶԱՐԵՀ.— *Ես հայ մըն եմ: Դուն ո՞վ ես.*

ԶԱՊԷԼ.— *Ո՛հ, ես ալ... Մարաւ եմ չեմ կրնար խօսիլ.*

ԶԱՐԵՀ.— (Շուրջը նայելով) *Ահաւասիկ, քիչ անդին ջուր կը տեսնուի երթանք որ խմես: (Գրկած ջուրի կը տանի եւ ձեռքով կը խմցնէ ու գլուխը ծունկին ձգելով) Պահ մը հանգստացիր:*

ԶԱՊԷԼ.— (Աչքերը բանալով մեղմ ժպիտով մը) *Անդին հրեշտակ... կեանքս փրկեցիր... (Պահ մը լուռ) Շատ անօթի կ'զգամ: (Ծրարէն զանազան խոտեր հանելով) Այս է կերակուրս, որ չէի կրցիր քիչ մը առաջ ուտել: Ա՛ն, դուն ալ կեր որ օր մը աւելի ապրինք:*

Միասին կ'ուտեն հետաքար իրարու աչքերուն նայելով:

ԶԱՐԵՀ.— *Բայց, ո՞վ ես դուն, ի՞նչպէս այս վիճակին մատնուեցար:*

ԶԱՊԷԼ.— *Ես «Ք» քաղաքացի եմ եւ անունս Զապէլ է: Բոլոր պարագաներս տառապանքի ճամբուն մէջ ինկած են, իսկ ես մինչեւ հոս գոյութեանս քարշ տուած եմ:*

ԶԱՐԵՀ.— *Քանի մը դրուազներ կրնա՞ս պատմել այդ կեանքէդ:*

ԶԱՊԷԼ.— *Որտեղ գտուար է ինձ համար այդ կեանքէս վերջիչումներ ընել:*

ԶԱՐԵՀ.— *Քանի որ քաջարար տոկացեր ես այդ բոլորին՝ պատճառ մը չկայ որ վերջիչում մը անհանգստութեան մատնէ քեզ:*

ԶԱՊԷԼ.— *Կարելի չէ՞ որ հօրս եւ եղբայրներուս վրայ ունէ բան պատմեմ, որոնք վատ պէյերու եւ կեղծ պաշտօնեաներու սուրերով յօշոտուեցան, եւ ո՛չ ալ մօրս եւ միւսներուն մասին, այլ կ'ուզեմ պրզտիկ մաս մը պատմել այս վերջին կեանքէս.— Մենք խումբ մը մեծ ու սղտիկ հայեր՝ ամիսներով հացի կարօտ խոտածարակութեամբ «Ա» քաղաքին մօտիկ բացօդեայ չրջանի մը մէջ կ'ապրէինք: Երբեմն քաղաք կ'երթայինք կտոր մը հաց ճարելու յոյսով՝ բայց, չէինք կրնար: Կը զիջանէինք նոյն իսկ շուներու հետ փողոցը թափթփած ոսկորները կրծել, հոն տեղի պտուղներու կեղեւները եւ ազտոտ բանջարեղէնները ուտել, բայց չէին ձգեր: Իբրեւ հաճոյք*

միշտ կը հալածէին մեզ փողոցէ փողոց, եւ մենք ինքնապաշտպանութեան միջոց մինակ գետնին քարերը ունէինք, բայց այս պարագային դժբաղդարար շատ անգամ մեր գլուխները կը ծակէին: Ամբան խիստ տաքին եւ ձմբան սոսկալի ցուրտին պատճառով՝ տարափոխիկ հիւանդութիւնները մեծ մասս մաքրեցին, որոնցմէ շատեր անթաղ մնացին: Մէկ մասս յափըտակուեցանք իրրեւ գերիներ աշխատցնելու կամ հարէմներ ճոխացնելու համար, եւ մնացեալիս վիճակը անտանելի դառնալով՝ խռիւներու պէս ցրուեցանք չորս կողմ: Իսկ ես երեք ընկերուհիներու հետ դաշտը ինկայ անգութ մարդկութեան ծաղր ու ծանակ չըլլալու համար: Հոն տեսանք որ երկինքին թռչունները չուներու հետ պար կը բռնէին դիակի մը շուրջ: Չորսս միասին վազեցինք անկէ բաժին մըն ալ մեզի հանելու համար... Ո՛հ, չեմ կրնար ըսել... (Ջղագուքիւն մը կ'ունեմայ):

ՉԱՐԵՆԷ.— Ծարունակէ, Չարէլ, բոլորս ալ ենթարկուած ենք այդ վիճակին:

ՉԱՊԷԼ.— Չարմանքով տեսանք որ մեզմէ օր մը առաջ բաժնուող աղջկայ մը մարմինն էր ան, հազիւ հոգին աւանդած:

ՉԱՐԵՆԷ.— (Ինքնիքին) Պատմութեան հերոսուհի... Ծարունակէ, Չարէլ:

ՉԱՊԷԼ.— Քիչ վերջ տկարութեանս պատճառով ընկերուհիներս կորսնցուցի: Մարմնիս վրայ մինակ մորթս եւ զլիսուս վրայ մազս մնաց ադտեղութեանց մէջ թաղուած: Աչքերս խաւարեցան եւ երկինքի դուռները բաց տեսայ: Գիտէի թէ պիտի մեռնիմ եւ կրցածիս չափ հեռացայ կոյս մարմինս անարգանքի չենթարկելու համար: Եւ, հոս կաթիլ մը ջուրի պապակով ինկայ ու դուն վրայ հասար: Ահա՛ վիճակս: (Կը ջանայ լացը զսպել):

ՉԱՐԵՀ.— (Կարեկցարար) Հայ ենք, Չապէլ,
պէտք է տողանք:

ՉԱՊԷԼ.— Չպիտի մոռնամ այս անգին ծառայու-
թիւնդ:

ՉԱՐԵՀ.— Քեզի հանդէպ պարտականութիւնս
միայն կատարեցի:

ՉԱՊԷԼ.— Ես ալ կրնամ քու պատմութիւնդ լսել:

ՉԱՐԵՀ.— Ինչո՞ւ չէ՞ քանի որ բազդակից ենք.—
Անունս Չարեհ է: Ես մեր տունէն ծնողքիս եւ պզտիկ
քրոջս հետ շղթայուած ելայ, եւ մեծ կաշառքով ա-
զատուելով միացանք ահագին կարլանաւորեալներու
բանակի մը ու քշուեցանք բոլորովին անձանօթ հո-
րիզոններ: Այս ընթացքով հազիւ տասը օրուայ ճամ-
բայ առած էինք, հոն այրերը կիներէն զատելով՝ լաց
ու կոծի մէջ կիները քշեցին դէպի անապատի խո-
րերը: Եւ, այրերս կանխաւ պատրաստուած քիւրտ
ու թուրք խուճրի մը յանձնեցին, որոնք նախ մեզ
նոյն իսկ մեր հագուստներէն մերկացնելէ ու կողոպ-
տելէ վերջ՝ անխնայ աներեւակայելի խժժութիւն-
ներով ջարդեցին: Ես կ'զգամ վէրքս կողէս ստանալով
դիակներու կոյտին մէջ մնացի, եւ արեւուն կիզիչ
ճառագոյթին ազդեցութիւնէն մարեցայ: Ասկէ վերջ
չատ բան չեմ յիշեր: Վերջապէս արեւուն անտանելի
ջերմութեան զիշերուայ դով օդը յաջորդելով սթա-
փեցայ, ու ինքզինքս դիակներու ճնշիչ ծանրու-
թիւնէն ազատելով՝ պայծառ երկինքին տակ շարու-
նակեցի իմ ընթացքս ամայի անապատին մէջ: Օրե-
բով կենդանի արարած չտեսայ բացի անոնցմէ, ո-
րոնք անվերջ ինկած էին ճամբուն կողքին: Կարելի
չէր ատելութեամբ չլեցուիլ մեր դաշիճներուն հան-
դէպ՝ ի տես հայ մօր պատկերին, որ դիւցազնաբար
ինկած էր վրէժի երզը իր շրթներուն սառած, եւ
երախան ամբարբար փակած անոր կուրծքին՝ սեւ վը-
րէժի վերջին կաթիլները կը ծծեր անյազարար:

Շարաթ մը թափառելէ վերջ, ճամբուս վրայ բարի արարի մը հանդիպեցայ, որ զիս տունը տարաւ ու խնամեց: Ձիս շատ կը սիրէին եւ ես փոխադարձաբար: Շատ չանցած, սակայն, ժանտարմաները իմանալով հոն ապաստանիլս՝ եկան եւ զիս բռնադրաւելով կրկին անգամ տարին դէպի անապատ, ուր ինքզինքս հազարաւոր հայերու մէջ գտայ, որոնք խիստ հսկողութեամբ ջարդելու կը տանէին: Անոնցմէ շատեր ինծի ծանօթներ էին, բայց, մարդու կերպարանքէ ելած ու ճանչնալը շատ դժուար էր: Ես չուզելով ուրիշ խժդժութեան մը ականատես ըլլալ ու ենթարկուիլ «մահ» ազադակելով փախուստ տուի: Շատեր սովոր էին ընել, բայց, քիչեր կրնային հարիւրներու գնդակներէն ազատուիլ: Ձիս բաւական հետապնդեցին եւ կ'երեւի հետքս կորսնցնելով վերադարձան: Հիմա մայրս եթէ կ'սպրի, զիտէ թէ մեռած եմ:

ՁԱՊԷԼ. — (Պատմութեան ընթացին տեղ տեղ կը ցնցուի) Ա՛հ, հերոս տղա՛յ, կեանքիդ հետ միասին իմ կեանքս ալ ազատեցիր:

Պահ մը իրարմէ հրապուրուած մեղմ ժպիտներով փոխն ի փոխ իրարու կը նային սիրոյ արտայայտութիւնը դէմքերնուն:

ՁԱՐԵՀ. — Ելիր, ասկէ հեռանանք, գուցէ մեզ հետապնդողներ կան:

ՁԱՊԷԼ. — Երթա՛նք... երթա՛նք... շատ հեռուներ երթա՛նք... Այն հարիզոնին վրայ հպարտ ցցուած լեռներէն ալ անդին երթա՛նք... Հո՛ն, ուր ճիւղաներուն չարիքները մեզի չեն հասնիր, հո՛ն, ուր ա՛լ անոնց ձայները մեր ականջներուն հասնելով մեր կարօտի երգերուն ներդաշնակութիւնը չեն խանգարեր: Երթանք... կենդանիներու պէս խոտ ճարակինք, օճերու պէս հող ուտենք եւ մայր բնութեան

մէջ ազատ ապրինք, ազատ շնչենք: Երթա՛նք Ձարե՛հ, երթա՛նք...

Կը մեկնին իրարու օգնելով:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԱՌԱՆՁԻՆ

Տեսարանն է այն մարդուն սեմեակներէն մին, որուն Պերնուիի ծախուած էր ճափէրի կողմէ:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Գլխիկոր ներս մտնելով) Կարծես ամէն ինչ կրակ է եւ կ'սպառնայ զիս վառել: Նստած տեղս եւ անկողինս փուշեր են եւ կը խայթեն զիս: Ամէն ի՛նչ օտար եւ անհանդուրժելի է: Կ'ուզեմ երթալ եւ չարչարուիլ ցեղիս հետ... Մայրի՛կ... մայրի՛կ, անուշիկ մայրի՛կ, անապատի անվերջ տարածութեան վրայ՝ երբ ոտքերէս արիւն կը ժայթքեր, եւ արեւը դանկս կը խորովէր՝ յոգնած, խոնչած, անկարող թեւերուդ մէջ տաք համբոյրներդ կ'սփռուէին զիս: Ծարաւութիւնէս աչքերս խաւարած եւ անօթութիւնէս աղիքներս գալարուած պահուն՝ ահեղ հարուածներու տակ, քու սիրովդ կը սնանէի... Մայրի՛կ, այն կեանքը ցանկալի է ինձ քան այս տունը: (Դէպի դուռ քանի մը քայլ առնելով) Չպառկած աղօթեմ այս մօրս պատուէրն է: (Ծնրադրած կ'աղօթէ, վերջացնելով) Ո՛վ Տէր, մօրս հոգին լուսաւորէ, եւ ինձ կամք ու համբերութիւն տուր, որ կարենամ տոկալ: (Կը մեկնի):

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Տեսարանը կը պարզուի Պերնին ծննդավայրին մօտ լեռ մը:

Հեռուէն կը լսուի սրինգի ձայն մը եւ կենդանի-
ներու մայրններ:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ գինուած ներս կը մտնեն:

ՊԵՐՃ.— (Հեռուն ցոյց տալով) Ահա ահա, տե-
սէք այն բլրակին կողքին եղող տունը, այն մեր ա-
մարանոցն է, եւ մեր հօտերը միշտ հոն կը պահէինք:
Այն լեռը, որ կը տեսնէք մեր կենդանիներուն արօ-
տալայրն էր, որուն սահմանը կ'երկարի մինչեւ մեր
կեցած տեղը: Այդ բլուրին միւս կողմը կը տարածուի
մեր քաղաքը, ուր հարուստ կալուածներ ունէինք:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, սքանչելի վայր մըն է, բայց,
հայուն երգը իսպառ դադարած է: Այս ձայներն ու
եղանակները, որոնք կը լսենք՝ բոլորն ալ թրքական
են, բացի սրինգէն, որուն մեղեդին հայկական ար-
ձագանդ կուտայ:

ՎԱՀԷ.— (Դժգոհութեամբ) Այսչափ ժամանակէ
ի վեր չիտակ լուր մը չկրցանք առնել: Այս աննպա-
տակ կեանքէն, հարուստէն առնելով աղքատին տալէ՝
չե՛մ դիտեր ի՞նչ օգուտ պիտի կրնանք հանել:

ՊԵՐՃ.— (Շուրջը նայելով) Պահուրտինք, մեր
փնտուածն է որ կուտայ:

Կը պահուրտին:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԷՔԻ

ԶԷՔԻ.— (Սրինգ փչելով ներս կը մտնէ եւ քարի
մը վրայ նստելով կը Եարուսակէ նուագել նախերգու-
քեան մէջի չորս տարի առաջուայ եղանակը) Ո՛հ,
հին օրեր, լման չորս տարի առաջ փչած էի այս ե-
ղանակը: Այն օրերը անգամ մըն ալ պիտի վերա-
դառնան արդեօ՞ք:

ՊԵՐՃ.— (Զէֆիին դէմը տնկուելով) Երեք տարիէ

ի վեր քեզի պէս աղայ մը կը փնտոէինք այս լեռները:

ՁէՔի.— (Պերնին կերպարանքէն խիստ վախնալով) Ինչո՞ւ համար: Ի՞նչ պիտի ընէիք:

Պերճ.— Մի՛ վախնար, բարեկամ, քեզ չպիտի վնասենք. մինակ քանի մը պարզ լուրեր առնել կ'ուզենք:

ՁէՔի.— (Ուժգին ցնչառութեամբ սուր Պերնին նայելով) Դուն Պերճը չե՞ս. իմ տէրս չե՞ս:

Պերճ.— Դուն Ձէքին չե՞ս. մեր հովիւը:

ՁէՔի.— (Փաթթուելով Պերնին) Այո՛, Պե՛րճ, ի՞նչ վիճակով կը տեսնեմ քեզ: Ո՞ւր ես այսպէս:

ԳեղԱՄ.— Պերճ, ո՞վ է այս սիրուն աղան:

ՎԱՀԻ.— Հա՞յ է:

Պերճ.— Թէեւ թուրք ծնած է, բայց, մեր քով մեծցած ու մեր լեզուն սորված է: Այս աղան մեր հովիւն էր:

ՁէՔի.— Պերճ, այն Հին օրերը պիտի վերադառնա՞ն արդեօք:

Պերճ.— Ձէքի, այդ խնդիրներով չգրազինք: Ի՞նչ պիտես մեր ընտանիքին մասին:

ՁէՔի.— Պերճ, անոնց մասին ոեւէ մարդ բան չգիտեր բացի Աստուծմէ: Անոնք կորսուած սեպէ, բայց, կ'ուզեմ քեզի աղուոր լուր մը տալ: Երեք տարի է Ալիսը Մուհամմէտ պէյին քովն է, որ արիւն արցունք քամելով իր ազատութեան ժամուն կ'ըստպասէ: Ես լուր ունիմ բռնի կերպով վար դրաւ եւ Հակառակ իր կամքին մինչեւ այսօր կը պահէ զինքը: Երանի՛ թէ ամիս մը առաջ քեզի տեսած ըլլայի, այն ժամանակ չա՛տ դիւրին էր Ալիսը ազատել: Այն անպիտանը ճիշդ երեք ամիս այս ամբան ընթացքին ձեր ամարանոցը վայելեց Ալիսն ալ Հետը բերելով՝ գոնէ այդ կերպով զինքը խարելու համար, բայց, ամէն ի՛նչ անօգուտ, աղջիկը քաջարար կը պաշտպանէ

ինքզինք անոր դէմ: Պերճ, թէ որ այն ժամանակ կռնակս եղած ըլլայիր, այն դազանը սպաննելով Ալիսը քեզի կը յանձնէի. Հիմա շատ ուշ է, քաղաք փոխադրուած է արդէն: Պե՛րճ, չե՞ս ուզեր այն խեղճը ազատել, որ միշտ քեզ կ'երազէ, երբ ամէն մարդ կը խորհի թէ դուն մեռած ես:

Պերճ.— (Պաղ արիւն կերպով) Ո՛չ, Ձէքի, այդ բոլորը մոռցեր եմ:

ԳեղԱՄ եւ ՎԱՀԷ.— Պերճ, խենթացա՞ր:

Պերճ.— (Տղոց աչքով նեան տալով) Ամէն ինչ մոռցեր եմ:

ՁէՔի.— Պերճ, Հայրդ տակաւին քաղաքէն չմեկնած այն մակարոյժը եկաւ եւ ձեր այս ընդարձակ ամարանոցը Հօտերով միասին գրաւեց ու մինչեւ այսօր կը վայելէ եւ զիս ալ գերիի պէս կ'աշխատեցընէ: Ատոնք Հոգս չեն, բայց, Ալիսին վիճակը չեմ կրնար տանիլ:

Պերճ.— Ձէքի, Հոգ մի՛ ըներ, քեզմէ շնորհակալ եմ, գնա՛, եւ զիս տեսած մի՛ ըլլար երբէ՛ք:

ՁէՔի.— Համբերէ, Պերճ, եղանակ մը փնտրելու վերջ պիտի երթամ: (Կը փչէ) Յիչէ՛ Պերճ, այս եղանակը փնտրի երբ Ալիսէն վերջին անգամ կը բաժնուէիր: Մոռցա՞ր այն արցունքները, որ աղջիկը կը թափէր քու ետեւ: Բաւական չե՞ն այն արցունքները քեզի վրէժի մղելու:

Պերճ.— (Թուղք մը կը գրէ եւ ՁէՔիին տալով) Ձէքի, քու անկեղծութեանդ վստահ եմ. գնա՛, եւ երբ պատեհութիւն ունենաս այս նամակը Ալիսին տուր:

ՁէՔի.— Պերճ, նպատակս քեզմէ բաժնուիլ չէր, բայց, այս նամակին Համար պիտի երթամ: Ինձ Համար լաւ է քեզի Հետ լեռները մնալ քան թէ այն դազանին երեսը տեսնել:

«ՀԱՅ ԿՈՑՍԻՆ ՊԱՅՔԱՐԸ»

Ըսէ՛, ով ծիծեռնակ, ինձ պէս կաշկանդուող մը
ի՞նչպէս կրնայ սփոփանք գտնել: (Էջ 67)

ՊԵՐՃ.— Գնա՛ Զէքի, գնա՛ եւ գործդ շարունակէ:

Զէքի.— Պիտի երթամ, Պերճ, բայց աղջիկը մի ձոռնար: (Կը քալէ դէպի դուռ) Տունն ու տեղը դիտես, Հարկ չկայ քեզի ճամբայ սորվեցնելու: Գնա՛ անգամ մը եւ բազդդ փորձէ: (Դրան մէջէն) բայց վստահ եղիր, այն ճիւղը իմ ձեռքովս պիտի երթայ: (Կը մեկնի):

* * *

ՎԱՀԷ.— Տեսա՞ք սա տղուն վրէժը, կ'ուզէ իր տէրը սպաննել:

ՊԵՐՃ.— Ահաւասիկ, մեզի պատուական գործ մը, կ'արժէ այս ճամբուն մէջ մեռնիլ:

ՎԱՀԷ.— Մահը ոչինչ է, Պերճ, վստահ եղիր որ Ալիսը քոյրս է:

ԳԵՂԱՄ.— Այս տեսակ անիրաւութիւններն էին, որոնք առաջին անգամ դիւ վրէժի ու ատելութեան մղեցին Հանդէպ այս ոճրագործ ցեղին: Մենք, երեքս միաբանութեամբ կարծեմ այն քաղաքը կրնանք քանդել իրենց դիտուն: Օ՛ն, ընկերներ, ժամանակ չվատնենք:

ՎԱՀԷ.— Վախնամ տղան իմացնելով մեր գործը դժուարացնէ:

ՊԵՐՃ.— Զէ՛, Վահէ, ես տղուն բարեկամութեան վստահ եմ, այն բոլորովին Հայ սնած՝ Հայ մեծցած է:

ԳԵՂԱՄ.— Անպատակ կեանքը արժէք չունի: Յիշեցէ՛ք, անցեալ երեք տարւայ ընթացքին քանի քանի անգամներ ծանր շղթաներու անարգանքին ու ժանդ սուրերու սպառնալիքին ենթարկուած ու ազատուած ենք: Այս անգամ ալ պարտաւոր ենք՝ կամաւոր կերպով ամէն վտանգ յանձն առնել, որ նպատակնիս բարի է. եւ վստահ եմ բազդն ալ պիտի օգնէ մեզ:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, այս վայրկեանէն սկսեալ քու կողքիդ մեր պարտականութեան վրայ ենք:

ՊԵՐՃ.— Կ'ուզեմ ձեզ հետ մեռնիլ, բայց, մահէս առաջ կը փափաքիմ այն դազանին տապալուծը տեսնել:

ԲՈՂԱՐԸ.— Օ'ն, ուրեմն... (կը մեկնին):

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԼԻՍ ԱՌԱՆՁԻՆՆ

Տեսարանը կը ներկայացնէ Մուհամմէտին գաղտնի սենեակներէն մին:

ԱԼԻՍ.— (Թախիծն դէմքին ներս կը մտնէ եւ պատուհանէն դուրս նայելով կ'երգէ):

Իրիկուայ զեփիւռ փրչէ մեղծիկ,
Բեր ինձ թռչնոց երգն անուշիկ.
Ղուրպան ձայնիդ, զեփիւռ հայրենի,
Ըսէ՛ ինձ, հայուն արեւը պիտ' ծագի՞՞:

(Առաջ գալով):

Հալածական, լքուած եւ անտէր
Հայ ազգը, ո՛վ Տէր դուն մի տանջեր.
Անոր պայքարն է ըլլալ ազատ
Հայրենիքով ու կրօնքով զատ զատ:

(Պատուհան երթալով):

Ո՛վ ծիծեռնակ, ցաւ ունիմ ահեղ,
Զիս մի՛ տանջեր՝ քովս եկուր մի հեղ,
Հարցում ունիմ, հարցում ցաւազին...
Խնդրեմ ըսէ, ո՞ւր է իմ պաշտելին:

(Սեղանին մօտ գալով կուրծքէն պատկեր մը կը հանէ եւ լուռ պահ մը անոր նայելով սեղանին վրայ կը ձգէ եւ պատուհան վերադառնալով): Ահա ստիկ, արեւ մը եւս իր ճառագայթները կը սքողէ բարձր լեռներուն ծոցին, հրճուեցնելով մայր բնութիւնը ուրիշ

արեւու մը յոյսով: Եւ դու, ո՛վ սիրուն ծիծեռնակ, քաշուած այդ ծակին մէջ կը հանդէս առտուն լոյսին հետ՝ քու ճկուն թեւերուդ թափ տալու դէպի անապատ: Յուրաքէն այդչափ մի սոսկար. գիտե՞ս, սեւ ձմեռը մշտատեւ է սրտիս մէջ. անոր փոթորկալից կատաղի ամպրոպները կը սարսեցնեն ամբողջ էութիւնս, բայց, նա կը դօտեպնդէ զիս նոր դարունի մը հեռանկարով: Մի՛ աճապարիբ այդչափ, տակաւին մեր լեռները ճերմակներու մէջ թաղուած չեն: Օր մը, միայն օր մը աւելի հիւր մնացիր քովս, որ կարենամ բոլոր կարօտներս ու համբոյրներս տալ քեզի՝ անապատէն անցած պաշուդ դանոնք փոխանցելու համար ցեղիս անթիւ ու անթաղ աճիւններուն: (Քիչ մը կանգ կ'առնէ:) Եւ վերջապէս զնա, ո՛վ ծիծեռնակ, զնա՛, անարգել զնա՛, ու կեանքը վայելէ, քանզի ինձ պէս բնտարկուած չես առանց դատապարտութեան: (Պահ մը լուռ) Հոս, այս դժոխքին մէջ արեւը իր փայլը եւ բնութիւնը իր վայելքը կը կորսնցնէ: Կ'ուզեմ քեզ պէս զոյգ մը թեւեր ունենալ եւ թռչիլ այս գուլում աշխարհէն հեռու... քեզմէ ալ հեռու եւ գտնել այն, որուն կարօտով կը տոչորուիմ: Ըսէ՛, ով ծիծեռնակ, ինձ պէս կաշկանդուող մը ի՞նչ պէս կրնայ սփոփանք գտնել:

ԶԷՔԻ.— (Այս մեղախօսութեան պահուն նամակը ձեռքին պատերուն տակէն սողակելով Ալիսին ետեւ կանգ կ'առնէ, եւ չուզելով անոր խօսակցութիւնը բնդիատել, անկեղծ վիւտը դէմքին վերադառնալով նամակը սեղանին վրայ պատկերին քով ձգելով նոյն կերպով դուրս կ'ելլէ):

ԱԼԻՍ.— (Սեղանին վրայ գալով պատկերը ձեռքին սարսուռ մը կ'ուներայ) Ո՛հ, կը դողամ... սիրտս ամուր կը զարնէ... աչքերս կը խաւարին... ծունկերս թուլցած են... գլուխս կը շրջի... (Յանկարծ սեղանին վրայ ձգուած նամակը տեսնելով՝

պատկերը կը ձգէ եւ նամակը խլելով պատուհանին առջեւ կը վազէ, բայց Մուհամմէտին ներս մտնելը նշմարելով, հազիւ ժամանակ կ'ունենայ գայն իր ծոցը պահելու) :

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄՄԵՏ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Զէնքը մէկ կողմ դնելով) *Դեռ կ'ուզես որ սպասե՞մ:*

Ա.Լ.Ս.— (Անձայն պատուհանէն դուրս կը դիտէ) :

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— *Շո՛ւտ, սպասէ՛, թէ ի՞նչ է դադափարդ:*

Ա.Լ.Ս.— *Գաղափարս քեզի սպասեցիւ. Հարկ չեմ տեսներ. կորսուիք ասկից: (Բարկացոտ) Եւ, սպասէ մինչեւ որ ճաթիս:*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Կատաղի ժպիտով մը) *Ձե՞ս գիտեր, թէ քեզի կը սիրեմ:*

Ա.Լ.Ս.— *Մի՛ ժպտիր երեսիս, գիտեմ ատիկա թոյն է ինձի Համար:*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— *Կը սիրեմ քեզ...*

Ա.Լ.Ս.— *Կ'ատեմ քեզ...*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— *Սիրտդ կ'ուզեմ մինակ... որ իմն է:*

Ա.Լ.Ս.— *Սիրտս ատելութեան Հուր մըն է, որ պիտի այրէ քեզ...*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— *Ձե՞ս գիտեր, թէ այդ է վախճանդ: (Կ'ուզէ գրկել):*

Ա.Լ.Ս.— (Ետ ետ քաշուելով) *Հեո՛ւ, Հեոու ինձմէ, չե՛մ ուզեր որ պիղծ ձեռքերդ կոյս մարմնոյս դսչին: Ո՛հ, փուշեր են ատոնք:*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— *Անձնատուութիւն կը պաՀանջեմ:*

Ա.Լ.Ի.Ս.— Անձնատուութիւն դոյութիւն չունի բա-
նարանիս մէջ: Հայ մը թուրքի մը չի կրնար յանձ-
նուիլ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Այդ ի՞նչ ցնորք է. քեզի ազա-
տեցի անասպատի տանջանքներէն, անոր մատնուողնե-
րը իսպառ կորան, մինչ դուն երջանիկ կ'ապրիս այս
պալատի պէս տանս մէջ: Պարզապէս կը գլխամ քեզի:

Ա.Լ.Ի.Ս.— Արդեօք ինչո՞ւ կը գլխաս: Միթէ՞ ես
անոնց ցեղէն չեմ, որոնց աճիւնները անասպատի ամէն
կողմէն վրէժ կ'ազաղակէն: Վստահ եղի՛ր, ո՛վ դա-
զան, թէ որ երկրազնդիս վրայ շնչող Հայ մը իսկ չը
մնայ՝ իր արդար վրէժը լուծելու համար, անասպտի
այն անթիւ աճիւնները յարութիւն առնելով՝ արդէն
կոյր աչքերդ պիտի փորեն իրենց դալկահար եղունգ-
ներովը:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Բարկութեամբ դէպի սեղանին
վրայ գալով) Օ, գլխու ցաւ կը պատճառես քու ան-
վերջ յիմարութեամբդ: (Հեզմական) Չոր ոսկորները
զալով աչքս պիտի փորեն եւ դուն տեսնես: Սպասէ
որ այդ օրը գայ: (Յանկարծ սեղանին վրայ մոռ-
ցուած Պերնին լուսակարը տեսնելով) Այս որո՞ւն
պատկերն է, որ հոս պաշուած է: Այս շատոնց մե-
ռած է:

Ա.Լ.Ի.Ս.— Այն չմեռնիր քանի ես չեմ մեռած...
Այն պիտի ապրի սրտիս մէջ քանի ես կը շնչեմ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Պատկերը կտոր կտոր ընելով)
Եւ կ'սպասե՞ս, որ գայ եւ քեզ ձեռքէս ազատէ:

Ա.Լ.Ի.Ս.— Այո՛, անոր վրէժը պիտի լափէ քու
մարմինդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Յարձակելով) Եւ ես կ'ուզեմ
քու մարմինդ լափել: Ա՛լ քու պէտքութիւնդ
չեմ զգար:

Ա.Լ.Ի.Ս.— (Պաշտպանողական վիճակով) Պատ-
րաստ եմ արժանավայել կերպով մղել վերջին սայ-

քարս: Տե՛ս թէ Հայ աղջիկ մը ինչպէ՛ս պիտի կուուի իր թշնամւոյն դէմ: (Բոունցքը ցոյց տալով) Պիտի ջախջախեմ անիծեալ դանկդ:

Այս խօսքին հետ միասին Պերնին դէմքը կը նըստարուի պատուհանէն, դուրս մութին մէջ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Զէնքը ձեռքին) Ա՛լ չեմ կրնար երկար սպասել: Պէ՛տք է խնդիրը վերջանայ այս իրիկուն, երկուքին մէկը՝ մահ կամ անձնատուութիւն:

Պերն դուրսը սուկալի ցնցում մը կ'ունենայ:

Ա.Լ.Ս.— (Ուժգին շնչառութեամբ) Գուցէ մահ, իսկ երբէ՛ք անձնատուութիւն:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Պարզէ՛, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

Ա.Լ.Ս.— Ճիշդ այն, ինչ որ ըսի:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Ատրնանակը Ալիսին կուրծքին դնելով) Արտասանէ՛ վերջին խօսքդ:

Ա.Լ.Ս.— (Ճարահատ աչքերը դէպի երկինք սեւեռելով) Ատելութի՛ւն եւ մա՛հ...

Վերջին խօսքը չարտասանուած Գեղամ եւ վահէ դրան մէջ, իսկ Պերն Մուհամմէտին ետեւ պատրաստ են:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ա՛ն, ուրե՛մն: (Կրակած պահուն Պերնին հարուածը ստանալով գէնքը օդին մէջ կը պայթի):

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Ա.Լ.Ս.— Ով Հերոս, չեմ գիտեր թէ ով ես. բայց արդարասէր մէկ մը եղած ըլլալու ես անպատճառ:

ՊԵՐՃ.— (Մուհամմէտին ատրնանակը յափըտակած մէկ կողմ նետելով) Գաղտնիք չըլլայ: (Թեր սոքքելով) Այս Պերճն է, որուն սուրին տակն էիր չարաթէ մը ի վեր:

ԱԼԻՍ.— (Պերնին նայելով) Երա՞ղ արդեօք...

ՊԵՐՃ.— (Վրէժխնդրաբար) Զղջա՛ր ոճիւններուդ վրայ, քանի գլուխդ մարմնէդ զատուած չէ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Դառոյնը քաշելով) Հեռացի՛ր ասկից քանի կատուած չեմ:

Գեղամ եւ վահէ օգնութեան կը փութան:

ԱԼԻՍ.— (Թուրքին գէնքը գետնէն կը խլէ ու անոր ուղղելով) Անշա՛րժ... անձնատուութիւն...

ՊԵՐՃ.— (Ինքզինք պաշտպանելով) Այս կռիւր լինծի կը պատկանի, դուք դուռը պահեցէք միայն, եւ մահէս վերջ շարունակեցէք պայքարս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Օգնութիւ՛ն... օգնութիւ՛ն...

Դուրսէն աղմուկներ կը լսուին:

ԳԵՂԱՄ.— (Դրան մէջէն) Պերճ, շարժի՛ր, ամբողջ տնեցիք լսեցին:

Կռիւր կատաղաբար կը շարունակուի փոխն ի փոխ մէկուն կամ միւսին յաջողութեամբ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Օգնութիւ՛ն... օգնութիւ՛ն...

Դուրսէն ամբոխային ազաղակներ եւ տեղատարափ հրացանի ձայներ կը լսուին:

Գեղամ, վահէ եւ Ալիս քաջաբար կը պաշտպանեն դուռը սաստիկ կրակին պատասխանելով փոխադարձաբար:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, վերջացուր, այս մեր վերջին պատեհութիւնն է: Ամբողջ քաղաքը մեր վրայ դարձաւ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Դառոյնով Պերնին վրայ յարձակելով) Աղիքներդ դուրս պիտի թափեմ:

ՊԵՐՃ.— (Ճարպիկ նկունութեամբ մը կը պլլուի Մուհամմետին դառոյնը բռնած ձեռքին, ու ոլորումով մը գետին կը ձգէ գայն եւ կուրծքին վրայ կը նստի: Դառոյնը տակաւին թուրքին ձեռքին մէջ անոր դաստակէն կը բռնէ, եւ դառոյնը քեմամույն կոկոր-

դին դնելով) *Զղջա՛, չուտ զղջա՛ ոճրապատ արարք-
նեբուդ վրայ...*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Սարսափահար) *Օգնութի՛ւն...
օգնութի՛ւն...*

ՊԵՐՃ.— (Անոր դառնըն իր ձեռքէն խլելով մէկ
կողմ կը նետէ) *Քու պիղծ արիւնդ թափելով ձեռքս
և գետինը չպիտի աղտոտեմ: Պէտք է այն արիւնը,
որ ծծեցիր ցեղէս մոխրացնէ կեղտոտ սատակդ ներ-
սէդ: (Բոլոր ոյժով կը քանկէ անոր կոկորդը, ու
պահ մը այնպէս կը մնայ՝ ատելութեան քոյնը քա-
փելով անոր գլխուն): *Լման կեանքը ապրած եմ...**

Մուսամմէտ անւարժ կը մնայ գետին տարածուած:

ԱԼԻՍ.— (Պերնին) *Ղուրպան այդ պողպատ բա-
զուկներուդ: (Պերնը կը քաշէ քուրբին վրայէն):*

Չորսը միասին հակառակ կողմէն խոյս կուտան
ֆաջարար պաշտպանուելով սուկայի կրակին դէմ:

Թ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՆ ԶԷՔԻ

Տեսարանը պահ մը անւարժ կը մնայ բացի դուրսի
կրակէն:

ԶԷՔԻ.— (Արագ ներս վազելով) *Այս ի՛նչ է որ
ամբողջ քաղաքը ոտքի վրայ է: Այս ի՛նչ ահեղ կռիւ
է որ կը մղուի գեշերուայ այս ժամուն: Կարծես չըս-
կայ բանակներ ճակատած են. (կատակերգական)
արդեօ՞ք անգլիական բանակը հասաւ: (Շուրջը նա-
յելով) Այս ո՞վ է որ հոս փռուած է: (Մուսամմէտին
գլուխը կը շարժէ):*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Սքափելով) *Ո՞ւր է սուրս.
ո՞ւր է գէնքս: Օգնէ որ ելլեմ:*

ԶԷՔԻ.— (Կ'օգնէ) *Ի՞նչ է պատահեր, պէյ: Հոս
եկող եղա՞ւ:*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Հագիւ կարեցնալով ինքզինքն
նոսքի պահել) Այո... Աչքերս կը խաւարին. պիտի
ձեռնիմ, Ձէքի:

Ձէքի.— Իբրա՞ւ պիտի ձեռնիս: (Անոր մարմինը
ուղիղ պահել ջանալով) Խնդրեմ այդչափ շուտ մի
ձեռնիր, ըսելիք ունիմ: (Ետ քայլ մը կ'առնէ եւ ձեռ-
քին քֆնելով) Ի՞նչ կողմէս այս ալ հետդ ա'ռ ուրեմն:
(Ուժգին հարուածով մը կը փռէ գայն գետին): Հաս
մը եւս կ'ուղե՞ս: (Ոսքի հարուած մը եւս տալով կը
ֆալէ դէպի դուռ): Լճան կեանքը ապրած եմ...

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Կ'իյնայ կը մեռնի):

Ձէքի.— (Դրան մէջէն) Ես Պերճին ըսի՝ թէ ի՞նչ
ձեռքովս պիտի սատկի այն ճիւղը:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

ՎԵՐՋ ԵՐՐՈՐԴ
ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԾԱՆ.— Նախընթաց էջերուն մէջի տեսարաններէն ոմանք
որչա'փ որ ալ դառն են՝ ցեղովին ենթարկուեցանք, որով այն
պատկերները տեսնել քող չսուկացնէ մեզ. այլ իբրեւ անէջ
կայծեր քող գրգռէ մեր վրէժի ու ատելութեան բոցը մեր ա-
զատութեան պայֆարը կարեցնալ շարունակելու համար:

Ե. Ս. Ք.

ԶՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ ԵՒ ԶԱՊԷԼ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը ներկայացնէ զինադադարէն վերջ Սիրիական քաղաքի մը մէջ հայկական ֆէմփի մը քրջախակը. դուռներուն վրայ կախուած են. «Քէմփ», «Որբանոց» եւ «Հիւանդանոց» նշանաւոր տախտակները:

Զարեհ եւ Զապէլ սեղանի մը վրայ նստած լուռ քերք կը կարդան:

ԶԱՐԵՀ.— (Լռութիւնը խզելով) *Զապէ՛լ, տես սա թերթը ի՛նչ սքանչելի լուրերու վրայ կը խօսի: Դեռ մինչեւ երէկ՝ երբ մահուան սպառնալիքին տակ արիւն արցունք քամելով օրէ օր կը հիւծէինք, կըրնայի՞նք այսչափ շուտ Ազատ Հայաստան, Հայ Դրօշակ, Հայ Դահլիճ եւ Հայ Բանակ երազել:*

ԶԱՊԷԼ.— *Այո՛, Զարեհ, կը յուսայինք՝ բայց այսչափ շուտ երեւակայել դժուար էր: Այդ պահուն մեր դատը իր երկունքի շրջանն էր որ կը բոլորէր, եւ մենք անձերնիս ուրանալով ատելութեան ու վրէժի հուրով զինուած՝ անվարան նետուեցանք պայքարին մէջ կուռելու համար՝ բռնակալներու ճնշիչ լուծին դէմ, եւ յաջողեցանք մեր «նպատակին դէթ մի մասը կատարել»: Այսօր՝ մեր նախնեաց երազներն են, ո-*

բոնք իրականութեան փոխուած ու մենք ազատութեան արշալույսին հետ մեր սիրելի Դրօշակը կ'ողջունենք ալեւոր Մասեաց կողքին:

ՁԱՐԵՀ. — Կը յուսամ սարսափ ու հալածանքներուն վերջակէտը դրինք մեր արեան կաթիլներով: Բայց, իբրև ազատ պետութիւն իրական կուռին ճիշդ նոր պիտի սկսինք, մեր այնքան արեան գինը՝ եւ ամենուս սիրելի ու թանկագին դրօշակը յաւիտեանս յաւիտենից չծալլելու՝ եւ անոր հովանիին տակ զարգանալու եւ յառաջդիմելու համար: Մինչև աչսօր մեր պայքարը ազատութեան սիրոյն էր, իսկ ասկէ վերջ մեր Դրօշակին պահպանման համար պիտի լինի:

ՁԱՊԷԼ. — Ձկայ այնքան վսեմ մաճ՝ որքան ազատութեան սիրոյն, եւ չկայ այնքան ցանկալի մաճ՝ որքան դրօշակին պաշտպանման համար...

ՁԱՐԵՀ. — Այդ բացարձակ իրողութիւն մըն է, բայց այս բառերէն անմիջապէս վերջ աչքիս կը ցըցուին սա «կը փնտռուի» ներու շարքը: Մէկը իր քոյրը, միւսը իր եղբայրը, երրորդ մը իր կիներն ու զաւակները, ուրիշ մը իր բարեկամներն ու ծանօթները եւ այսպէս անվերջ մէկը միւսը կը փնտռէ:

ՁԱՊԷԼ. — (Ժպտելով) Ձարե՛հ, մենք զմեզ փնտռողներ չունինք, բայց գիտե՞ս...

ՁԱՐԵՀ. — (Լուռ կը կարդայ):

ՁԱՊԷԼ. — Գիտե՞ս, Ձարեհ:

ՁԱՐԵՀ. — Ի՞նչ կը հարցնես, Ձապէլ:

ՁԱՊԷԼ. — Գիտե՞ս, քանի մը օրէն Ծնունդը պիտի տօնենք:

ՁԱՐԵՀ. — Այո՛, չորս տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով՝ հայրենի սովորութեամբ ծնունդ մը պիտի վայելենք: Խորհիր անգամ մը ամէն ինչ պատուաւոր կերպով պատմութեան չանձնեցինք, եւ անցեալ չորս տարին մեզի պարծանք մըն է: Յաջորդ սերունդները հպարտ պիտի ըլլան մեզմով՝ ի՛նչպէս

մենք կը սիրենք ու յիշատակին կը պատուենք մեզի ազատութեան ոգին ներշնչողներուն:

ԶԱՊԷԼ.— (Նազով) Եւ միւսն ալ գիտե՞ս:

ԶԱՐԵՀ.— (Խնդալով) Հիմա Հասկցայ ըսելիքդ: Զապէլ, այդ այնպէս տեղ մը որոշած էինք, որ անմոռանալի է:

ԶԱՊԷԼ.— Ծնունդէն քանի՞ օր վերջ:

ԶԱՐԵՀ.— Խաղաղ տեղ մը երթանք, եւ մեր օրը որոշենք:

Կը մեկնին ուրախ գուարք:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՀԱՅՐԻԿ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ, ԶԱՐԵՀ ԵՒ ԶԱՊԷԼ

Հայրիկ ներս մտնելով որբանոցին դրան առջեւ կը նստի:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ներս վազելով) Հայրի՛կ, եղբորս եւ Զապէլին հետ, Կաղանդի եւ Ծնունդի վրայ այնքա՛ն հաճելի ժամանակ անցուցի, որ չեմ կրնար բացատրել:

ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրախ եմ աղջիկս:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եւ միասին եկեղեցի ու լսարան գացինք: Հայոց մէջ ամէն տեղ խրախճանք կը տիրէ:

(Հայրիկին ականջին կամաց բաներ մը փսփսալով դուրս կ'ելլէ):

ՀԱՅՐԻԿ.— (Պերնուհիին ետեւէն նայելով) Սքանչելի՛ լուր մըն էր, որ տուաւ ինձի: (Պարելու շարժումներ ընելով) Չորս տարիէ ի վեր առաջին պատեհութիւնն է, որ կը ներկայանայ պարելու համար Զարեհին հարսնիքին: (Ետ դառնալով Զարեհն ու Զապէլը ետեւը տնկուած կը տեսնէ, որոնք կը խնդան ի տես իր ուրախութեան. Զարեհ զինուած ու նամբորդի հագուստով է) Որո՞նք են ասոնք: (Զարե-

հիմն ձեռքերը խլելով) Կը շնորհաւորեմ, Ձարե՛հ, ե՞րբ կ'ամուսնանաք:

ՁԱՐԵՀ.— Հայրիկ, որոշած էինք ունէ ժամանակ ամուսնանալ, բայց, անակնկալ ճամբորդութեան մը հետեւանքով՝ անորոշ ժամանակի մը համար յետաձգեցինք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Անշուշտ ձեր օգտին համար այդպէս կարգադրեցիք:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ներս մտնելով) Եղբայր, այդ է՞նչ կերպարանք է:

ՁԱՐԵՀ.— (Քոյրը գրկելով) Պերճուհի, կ'երթամ որ Ալիսը ազատեմ:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ուրախութեամբ) Շա՛տ աղէկ, եղբայր:

ՀԱՅՐԻԿ.— Պատմութիւն մը, որ անցեալ օր պատմեցիր, այն Ալի՞սն է, որ կ'երթաս ազատելու:

ՁԱՐԵՀ.— Այո, հայրիկ, խիղճս չի ներեր որ ուրախ զուարթ ամուսնանամ, քանի այն աղջիկը զերի է, եւ իր դաշիճը կ'ապրի:

ՀԱՅՐԻԿ.— Տղաս, այդ խիստ արկածալից ձեռնարկ մըն է, որուն սկսած ես, քանի՞ ընկեր ունիս քեզի հետ:

ՁԱՐԵՀ.— (Ատրճանակը ցոյց տալով) Այս բաւական է իբրեւ ընկեր՝ Արարչին օգնութեամբ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Յաջողութիւն կը մաղթեմ, տղաս:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԱԼԻՍ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Պերն, Ալիս, Գեղամ եւ Վահէ քամբորդի հագուստներով ներս կը մտնեն:

ՊԵՐՃ.— (Նշանատախտակները կը կարդայ) «Բէմի», «Որբանոց», «Հիւանդանոց»: Չորս տարի է

ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Հայկական միջավայր մըն ենք:

ԳԵՂԱՄ.— Այո՛, չէ՞ք տեսներ՝ ամէն ինչ Հայկական գոյն ունի:

Զարեհ, Զապէլ եւ Պերնուիի անկիւն մը քառուկով իրարու հետ կամաց կը խօսակցին:

ԱԼԻՄ.— Այս ի՞նչ սքանչելի տեսարան է:

ՎԱՀԷ.— Սա մարդէն Հաստատ լուր մը առնենք, թէ ո՛ւր ենք:

ՊԵՐՃ.— (Հայրիկին մօտենալով) Բարե՛ւ, պարոն, դուք Հա՞յ էք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Բարեւ, աղբեր ջան. ես Հայ եմ եւ որբանոցին ալ Հայրիկը: Ըսելիք մը ունի՞ք:

ԳԵՂԱՄ.— Ղուրպան ձայնիդ, Հայրիկ. չորս տարի է ի վեր առաջին անգամ ազատ աշխարհի մէջ Հայ մը տեսանք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Զարմանալի բան, ի՞նչ պատահած է ձեզ: Զէ՞ք գիտեր որ Մահիկը տեղի տուած է Ազատ Դրօշակներու, եւ վերապրող Հայութիւնը գունդագունդ ամէն կողմէ կը դիմէ այդ դրօշակներուն Հովանիին տակ:

ՎԱՀԷ.— Հայրիկ, այս ուրախ լուրերը մեզի Համար նորութիւններ են: Բայց, երեւոյթներէն դատուով իրողութիւնը գուշակել շատ դիւրին է:

ՀԱՅՐԻԿ.— Տղաս, պատմեցէ՛ք տեսնեմ, ի՞նչ է պատահէր ձեզի:

ՊԵՐՃ.— Ատիկա ուրիշ յարմար առիթով մը կը պատմենք քեզի: Հիմա կը փափաքինք մեր կորսուող ըխտանիքներուն հետքը գտնել եւ կ'ուզենք դիտնալ թէ անոնցմէ ապրողներ կա՞ն թէ ոչ: Այս նպատակին համար կընա՞ս մեզի միջոց մը ցոյց տալ:

ԶԱՐԵՀ.— (Իրեններուն) Մեզի ալ այդպէս փնտռող մը կ'ըլլայ արդեօ՞ք:

ՀԱՅՐԻԿ.— (Զարեհին ակնարկելով) Ահաւասիկ

Հերոս մը, որ իր եղբորը սիրոյն ինքզինքը մահուան գերկը կը նեակէ: Ներկայիս շատ դժուար է ունէ կորսուող գտնել, եթէ ինք զքեզ չգտնէ: Բայց, ներսը տնօրէնութեան տոմարին մէջ այս քաղաքին եւ շրջակայից հայութեան անունները արձանագրուած են, եւ ատկէ իմանալ շատ դիւրին է եթէ հոս են:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, մեր ուղած տեղն ենք եկած անգիտակցարար: Ներս գրասենեակը երթանք եւ նոր ծանօթութիւններ առնենք:

ՊԵՐՃ.— (Զարեհին ակնարկելով) Գեղամ, շատ չահագրդուած եմ սա խօսակցութիւնէն: Դուք գացէք եւ ես Ալիսին հետ կը հետեւիմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— Աճապարինք ուրեմն:

Գեղամ եւ Վահէ Հայրիկին առաջնորդութեամբ Բէմփ կը մտնեն: Պերճ եւ Ալիս լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեն միւսներուն խօսակցութիւնը:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ, ԶԱՊԷԼ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ, ՊԵՐՃ ԵՒ ԱԼԻՍ

ԶԱՐԵՀ.— Այո, Զապէ՛լ, դառն է ինձ համար անոր գերութիւնը յիշել: Այն ճակատագրական իրիկունը արտասունքով տեսայ խեղճ աղջկան հերոսական մաքառու՞մը՝ ճիւղին լարուած ատրճանակին եւ մերկացած սուրին դէմ: Հայ կոյսի մը այն ահեղ պայքարը ինձ կռուիլ եւ զոհուիլ սորվեցուց: Քանի երեւակայեմ այն տեսարանը, որ մեր պատմութեան փառքերէն է, չեմ կրնար ատելութեամբ ու վրէժով չլեցուիլ:

Պերճ եւ Ալիս հետաքրքրաբար անոնց կը մօտենան:

ԱԼԻՍ.— (Պերճին) Շատ բաղգակիցներ ունիմ եղեր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, ի՞նչ ողբերգական դիշեր

մըն էր ան, երբէ՛ք չեմ մոռնար: Դաշոյնդ մերկացուցած վազեցիր այն զազանին աղիքները թափելով աղջիկը ազատելու, բայց ոստիկանը վրայ հասնելով քեզ կապեց եւ բռնորս ալ դուրս քշեց:

ՁԱՐԵ Հ.— Պերճուհի, մոռցիր այն սեւ գիշերը, եւ յոյսով սպասէ անոր ազատութեան ժամուն:

ՁԱՊԷԼ.— Այո՛, սիրելիս, կ'զգամ թէ որչա՛փ դառն է այն բաղդին մատնուիլ: Ա՛լ բաւական է մեր թափած արիւնն ու արցունքը: Մեր պարտականութիւնն է անոնց արցունքները սրբել եւ վիշտերնին ամոքել: Ի՞նչ կ'արժէ ազատութիւնը երբ նա գերութեան մէջ կը հիւժէ:

ՁԱՐԵ Հ.— (Խոռով) Թո՛ղ խորտակուին գերութեան շղթաները:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, անպիտանը Մէճմէտը պիտի սպաննես թէ ոչ:

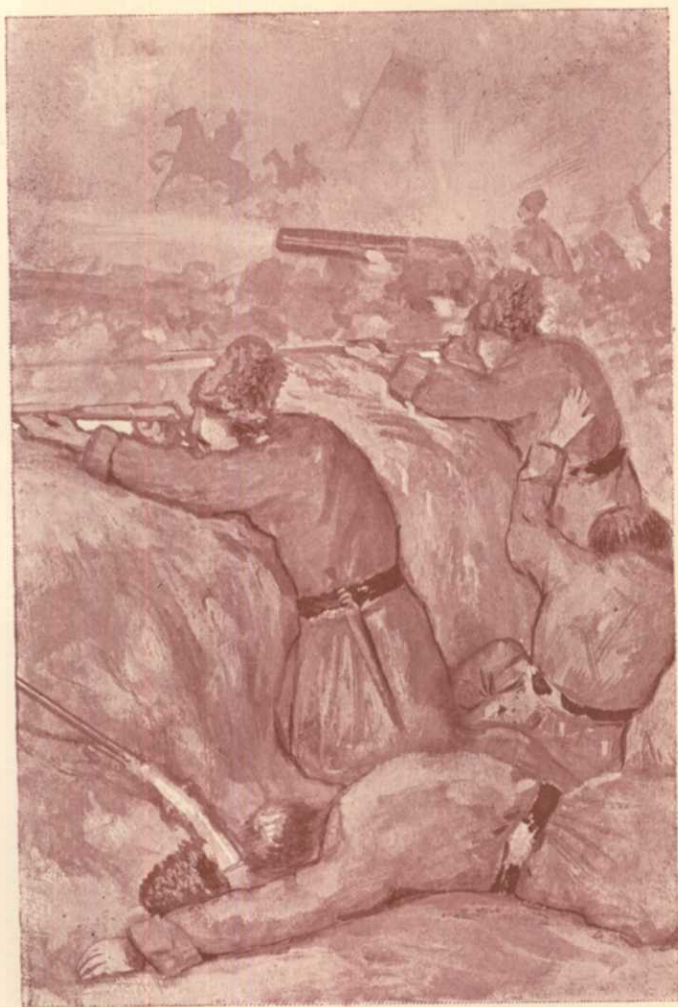
ՁԱՐԵ Հ.— Այո՛, քոյր, անոր համար զինուած եւ անոր համար թեւերս սոթթած եմ, միեւնոյն ժամանակ ուխտելով՝ թէ զինաթափ չպիտի ըլլամ ու թեւերս վար չպիտի առնեմ, քանի նա գերի է ու մեր թշնամին կ'ապրի:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Վեր ցատեալով ուրախութիւն ցոյց կուտայ):

ՊԵՐՃ.— Կը զարմանամ աս երիտասարդին քաջութեան:

ՁԱՊԷԼ.— Հպարտ եմ, որ այդ հերոս սրտիդ տիրացած եմ: Ա՛հ, երանի թէ ես ալ քեզի ընկերակցէի:

ՁԱՐԵ Հ.— Ձապէլ, կը սիրեմ նա՛ որչափ քեզ եւ այս պզտիկ քոյրս, քանզի այն պարզ մէկ մը չէ՛ այլ եղբօրս մինակ յիշատակը եւ մինակ սիրած աղջիկը: Անիկա ինծի համար խիստ թանկագինն է: (Վրէժ-խընդրաբար) Ա՛լ չպիտի հանդուժեմ անոր գերու-

Նկար Լ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ

«ՎՐԷԺԻ ԵՒ ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ՊՈՌԹԿՈՒՄԸ»

Ատելութեան եւ վրէժի Հորով գինուած անվարան
նետուեցանք Պայքարին մէջ... (Էջ 74)

թեան... եւ հոգ չէ՛, պիտի զոհուիմ այս նպատակին
համար:

ՊԵՐՃ.— Պատի՛ւ այս երիտասարդին... եւ պա-
տի՛ւ ցեղին ողւոյն:

ԶԱՊԷԼ.— Գնա՛, սիրելիս, դո՛ւ սրտով դնա: Մի՛
խորհիր թէ քեզի սպասող միայն քոյր մը եւ անկեղծ
սիրող մը ունիս, այլ յաջողութեանդ համար երկու
ջերմեռանդ աղօթողներ եւս:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, թէ որ մեր հովիւը տա-
կաւին կ'ապրի վատա՛հ եմ անիկա քեզի կ'օգնէ:

ՊԵՐՃ.— Մեր հովիւին կը նմանի եղեր:

ԶԱՐԵՀ.— Քոյր, ես մինակ Աստուծոյ օգնու-
թեան կարօտ եմ: (Համբուրելով զանոնք) Մնաք բա-
րով: (Դրան դառնալով ինքնիրեն) Գո՛հ եմ, որ վեր-
ջապէս պատե՛հութիւնն ունեցայ նուիրական պարտա-
կանութիւնս կատարելու հանդէպ անզուգական եղ-
բորս, որ ոչ եւս է... (Կը քալէ դէպի դուռ՝ այն
կողմէն, ուր Պերն եւ Ալիս նստած են):

ՊԵՐՃ.— (Զարեհին դէմը վագելով) Կեցի՛ր, ո՛վ
ասպեա հայրենակից, համբուրեմ այդ ազնուական
ճակատդ, եւ հիացումս հետդ տար: (Զարեհին հետ
դէմ դիմաց պահ մը զիրար յոտից ցգլուխ սուր կեր-
պով դիտելէ վերջ) Զարե՛հ...

ԱԼԻՍ.— Զարե՞հ... (զարմացած) Ի՞նչ կը լսեմ:

ԶԱՐԵՀ.— Եղբա՛յր... (Կը գրկուի):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբա՞յր... (Կը վագէ դէպի
Պերն):

ԱԼԻՍ.— (Պերնուհին գրկելով) Պերճուհի՛... .

ՊԵՐՃ.— Պերճուհի՞... .

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Ալի՛ս... .

ԶԱՐԵՀ.— Ալի՞ս... .

ԱԼԻՍ.— Այո, ո՛վ կարիճ եղբայր, ամէն ինչ
հրաշալիօրէն պարզուեցաւ: (Խոնարհելով Զարեհին
առջեւ) Պարծանքով կը խոնարհեցնեմ զլուխս քու

առջեւ, որ երեք* տարի շարունակ չէր զիջանած բընակայներու արիւնթաթախ սուրերուն:

ՁԱՊԷԼ.— (Ի տես այս տեսարանին շուարած)

ՁԱՐԵՇ.— Ձէ', դիւցազն քոյր, ես արժանի չեմ այդ պատուոյն, երբ նա կը մատուցուի ինձ անկէ, որմէ ես սորված եմ կուռիլ ու զոհուիլ: (Յանգամաքի շարժում մը ընելով) Քեզի կը վայելէ այս բոլորը, դուն ես իրական հերոսը: Ընդունէ, յարգանքս ու հիացումս:

Պահ մը խորհրդաւոր լուսթիւնէ վերջ սեղանին շուրջ բոլորուած կը նստին խիստ հանդարտօրէն:

ՁԱՊԷԼ.— Ձարեհ, այս ի՞նչ անակնկալ էր, որ պատահեցաւ:

ՊԵՐՃ.— Կրնա՞մ օրիորդին հետ ծանօթանալ:

ՁԱՐԵՇ.— Այո', եղբայր, մօտաւորապէս երեք տարի է անծանօթ անապատներուն մէջ՝ դիպուածով իրարու հանդիպեցանք եւ անկէ ի վեր տառապանքի ընկերներ ենք: Ասկէ վերջն ալ դիտես... Իր անունը Ձապէլ է:

ՊԵՐՃ.— Հասկցայ, եղբայր, նախ կը շնորհաւորեմ ձեզ ձեր միութիւն խոստանալուն համար (Ձապէլին ձեռքը սեղմելով) եւ պարծանքով կը սեղմեմ այս ձեռքը, որ պահ մը առաջ քեզ պարտականութեան կը մղեր:

ՁԱՊԷԼ.— Շնորհակալ եմ:

Ա.ԻՍ.— (Նմանապէս ձեռքը սեղմելով) Աչքովս տեսայ քեզ, ո՛վ քոյր, որ քու սիրականդ ճամբու կը դնէ իր աներեւոյթ քոյրի մը սիրոյն համար՝ քու անուշ լեզուովդ համոզելով զայն, ես քեզի երախտապարտ եմ:

ՁԱՊԷԼ.— Քաւ լիցի, դուն քոյրս ես:

* Ալիսին ազատութիւնը տեղի ունեցաւ զինագողարէն առաջ:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆԲ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՀԱՅՐԻԿ

Գեղամ, վահէ եւ Հայրիկ կը վերադառնան:

ՎԱՀԷ.— (Դրան մէջէն պոռալով) Պերճ, ուրիշ երազ մը եւս չես տեսնե՞ր:

ԳԵՂԱՄ.— Այն երազն էր որ մեզ Հոս առաջնորդեց: Եթէ երազ մը եւս տեսնէ՝ Եղիայի հրավառ կառքով մեզ երկինք կը փոխադրէ:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, ներսը մեր Հայրենակիցներէն շատեր տեսանք եւ մեր ընտանիքներէն Հաստաա լուր առինք, որոնք քաղաքին մէկ ուրիշ մասը կը բնակին: Տոմարին մէջ աղջկայ մը ու երիտասարդի մը անունները կը յիշուին, որոնց Հնչուժը ճիշդ քու անուանդ կը նմանի: Երիտասարդը ամբողջ քէմփին մէջ մեծ ժողովուրդականութիւն կը վայելէ եղբր, չկա՛յ մէկ մը որ զինքը չճանչնայ:

ՊԵՐՃ.— Ահաւասի՛կ, Հոս են անոնք, (Զապէլը ցոյց տալով) ուրիշ պատուական քրոջ մը հետ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Զարեհը քու եղբա՞յրդ է:

ՊԵՐՃ.— Այո՛, Հայրիկ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Փառք Աստուծոյ:

ՎԱՀԷ.— Բայց, այս ի՞նչ կերպարանք է:

ՊԵՐՃ.— Իր ճամբուն վրայ բռնեցի զինքը, որ կ'երթար գործ մը կատարելու, որ երեքս միասին դժուարաւ կրցանք դուրս հանել: (Զարեհին) Եղբայր, այդ ծանր զէնքդ ու պայուսակդ վար առ եւ թեւերդ շտկէ, որ Հանգստանաս:

ԶԱՐԵՀ.— (Քաղցր ժպիտով մը գլուխը արժեւորով) Ո՛չ այնքան ծանր, որքան էին դարերու ընթացքին մեր կրած շղթաները: Մեր Հանգիստը այս զէնքերուն մէջ փնտռելու ենք ասկէ վերջ:

ՊԵՐՃ.— Բայց, ահաւասիկ Ալիսը, որ ազատե-
լու կ'երթայիր:

ԶԱՐԵՀ.— Ատիկա նպատակներուս գերագոյնն էր
միայն...

ՊԵՐՃ.— Ուրի՞շ:

ԶԱՐԵՀ.— Պէտք է տապալի նաեւ այն վատը:

ԱԼԻՍ.— Տարի մըն է անոր տապալելուն, ո՛վ
սիրելի եղբայր:

ԶԱՐԵՀ.— Քու դաճի՞ճդ:

ԱԼԻՍ.— Այո՛:

ԶԱՐԵՀ.— Տակաւին հօրս ջարդարարը, մայրս
հարուածներու տակ մահացնողն ու քոյրս ծախողը,
եւ ձեռքերս կապելով աչքերէս արիւն ժայթքեցնող
ճիւղները կ'ապրին:

ՊԵՐՃ.— Զարե՛հ, պաշտելի եղբայր, այս վսեմ
նպատակդ ու ահեղ պայքարդ իմն ալ է: Պիտի հե-
տեւիմ քեզի մի՛նչեւ մահ:

ՎԱՀԷ.— (Թեւերը սոքքելով) Զիս ալ համրե-
ցէ՛ք, տղաք:

ԳԵՂԱՄ.— (Նմանապէս) Զիս ալ մի՛ մոռնաք:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Եղանակով) Հուրրա՛, հուրրա՛,
Հայ զինուորին սուրը շողշողայ: Զիս ալ...

Բոլորը կը խնդան:

ԱԼԻՍ.— Թո՛ղ խոնարհին մեր գլուխները այն
հերոսներուն առջեւ, որոնք վրէժխնդութեան հա-
մար կ'ապրին:

ԶԱՊԷԼ.— Յարգանք անոնց, որոնք այս ոգւով կը
սնանին:

Քէմիէն երգի ձայներ կը լսուին:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, տես սա ուրախութիւնն ու
բերկրութիւնը: Ազատ Հայաստան հաստատեր, դրօ-
շակի տիրացեր եւ բանակներ կազմած ենք, որուն մէկ
կենդանի օրինակը հոս ներսն է իր դպրոցովը, եկե-
ղեցիովը, թատրոնովն ու լսարանովը:

ՊԵՐՃ.— Ա՛հ, իցիւ թէ հայրս ու մայրս իրենց կենդանի աչքերովը անդամ մը տեսած ըլլային այս օրը, որ շարունակ իրենց երազն էր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբա՛յր, անոնց արեան փոխարէն թանկագին բան մը շահեցանք, որ դուցէ՛ չունենայինք, եթէ անոնց պէս շատեր մեռած չըլլային: Կ'ուզե՞մ անիկա ներկայացնել ձեզի: (Դուրս կը վազէ):

ՊԵՐՃ.— Ձապէ՛լ, ի՞նչ է, որ կ'ուզէ՛ մեզի ներկայացնել:

ՉԱՊԻՒ.— Ես ալ չեմ գիտեր:

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՎԵՐՋԱՐԱՆ

Պերմուիի Հայկական Եռագոյնը բարձր բռնած մերս կը մտնէ: Միւսները յարգամօք կ'ողջունեն դրօսակը, զինուորական կեցուածքով աչքերնին յանելով անոր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Կ'երգէ)

«Ա՛հա՛ եղբայր, քեզ մի դրօշ

Չոր իմ ձեռքով դործեցի,

Գիշերները ես քուն չեղայ.

Արտասուներովս օծեցի:»

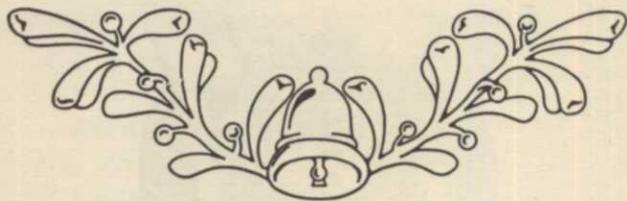
Սթափեցէ՛ք, եղբայրներ, այն սև օրերը անցեր են: Այսօր ուրախութեան եւ ցնծութեան օրն է՝ քանզի

գերութեան ժանգ շղթաները խորտակուած ու մենք
ալ մեր դրօշակին տիրացած ենք: Առէ՛ք, այս նը-
շանը եւ ջանացէ՛ք բարձր պահել, անոր հովանիին
տակ մեր գլուխները հանգչեցնելու համար: Թո՛ղ
ծածանի Տաւրոսէն մինչեւ Արարատ:

Դրօշակը Զարեհին կը փոխանցուի եւ բոլորը
միասին կ'երգեն.

«Մեր հայրենիք ազատ անկախ,
Մեր թշնամին ոտնակոխ.
Իր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով
Հանեց իր վրէժ, քէն ու սխ»:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

[Վ Ե Ր Զ]

ՄԱՆՈՒԿԻՆ ԼԱՅՇ

Տառապանքի ճամբուն վրբայ՝ Հայ մայրը թըշուտ
Մանուկ մը ծընաւ, Հէք մանկիկ մը, որ մի՛շտ կուլար.
Խօսք չէր լըսէր ան՝ եւ կարեկցութիւնն ալ կ'ատէր,
Աչքերը բոցերու մէջ՝ ան մի՛շտ կուլար անտէր:

Անտէ՞ր:— Ո՛չ, երախան մայր մ'ունէր գորովագութ,
Որ իր գըրկին մէջ պաշտպանած էր թուրքէն անգութ,
Ու տըւած էր խընամօք՝ Հագուստ եւ իր կուրծքէն կաթ,
'Նօթի չէր, բայց շարունա՛կ կուլար կամբով երկաթ:

Օրեր տարիներ անցան մանկիկը աճեցաւ՝
Բայց բընաւ Հանդիստ շունէր քանզի մէջն էր իր ցաւ.
Մանկիկը կուլար կը ճըչէր անվերջ դառնագին,
Իսկ մայրը ցաւը չէր գիտեր տըրտու՛մ իր կարգին:

Հէք մայրը մոռցաւ ինքզինք, մանկին Համար տըկար
Տքնեցաւ անքուն՝ խընամեց օրեր շատ երկար,
Տըղան մեծցաւ սկսաւ քալել ոտքերով դողդոջ,
Բայց տակաւին կուլար տրտունջներով օրն մտրոզջ:

Օրին մէկը լեզու տըւաւ Հայուն «է՛ն անոր՝
Ձըզեց լացը, դուրս տըւաւ ցաւերը նորանոր.—
«Լըսէ՛, անուշ մայրիկ, լըսէ՛ որդիդ անառակ՝
Որ պատճառեցի նեղութիւններ անվերջ անՀարկ:

«Մատաղ սաղմ մըն էի արգանդիդ մէջ իրբեւ Հիւր,
Երբ թուրքը զարկաւ ձըզեց Հայրիկս սուրով իւր.
Մայրի՛կ, այնժամ անկարելի էր գըսպել իմ լաց,
Քանզի տեսայ դուն ալ կուլայիր աչքերով թաց:

«Լըսեցի, ծալրի՛կ, չուզուած Հեծկըլտուրդ քար ու քանդ
Մեր տան մէջ՝ երբ թուրքը փորձեց պատուել քու արդանդ-
Մոռցար այնժամ, ծալրի՛կ, մոռցար քու անձ պաշտելի՛
Քու արիւննով պաշտպանեցիր դիս եւ ես լացի...»

«Կողոսպեցին մեր ժճախ քըշեցին անասունք,
Պըրդեցին սրբաանդիք վաղեց քու արտասունք...
Մալրի՛կ, կարելի չէր կեցնել իմ լացի մէկ լար,
Քանդի ծըծած վըրէժս էր որ արձագանք կուտար...»

«Ըզզացի ջըղաձգութիւնդ լսեցի ձայն կանացի՛
Երբ թուրքը սրածերկ մեր վըրայ քըշեց իր ձի.
Պայքարեցար չուսաՀատ... դի ուրիշ ճար չկար,
Լաց չէր ան, ծալրի՛կ, այլ վըրէժս էր, որ դուրս կը պորթկար»

«Ա՛լ արցունք չունիմ թափելու, որ է վերջացած,
Շատ լացինք, ծալրի՛կ, բայց չը լըսեց վերէն Աստուած,
Ըզզացի ջըղաձգութիւնդ լսեցի ճիշ կանացի՛
Եւ այնժամ ատելութիւն, ոխ ու վրէժ ուխտեցի...»

Մալրը խըղեց լուսթիւնը ու բերնով քնքոյշ
Ուրախութեամբ օրՀնեց որդին խօսքերով անոյշ.
—Ապրի՛ս սիրուն բալիկ, ապրիս իմ Հերոս տըղայ,
Այնքան, որքան Հաստատ մընաս այդ ուխտիդ վըրայ...»

ԵՐԵՄԻԱ Ս. ՔԷՀԵԱԵԱՆ

Լօս Անճէլըս, Քալ.

Ապրիլ, 1926

